

מְהִירָה תְּדַשָּׁה מִפְּאֶרֶת מִנְקֶרֶת וּמִפְּסִקֶת

תלמוד בבלי

עז וזהר

מסכת ברכות

הנמרא וכל המפרשים מסדרים מחדש

רבבות הנחות וציונים על פי כתבי יד ודפוסים ישנים
ומראי מקומות חדשים על הדף

ועוד הרבה הוספות חשובות במבאר במבוא

אמונת
עדיך
זוסן

ברכות
שבת
עירובין
פסחים
שקלים
ראש השנה
יומא
סוכה
ביצה
תענית
מגילה
מועד קטן
חגיגה
יבמות
כתובות
נדרים
נזיר
קומה
גיטין
קידושין

ישועות
זוסמן
ודעת

בבא קמא
בבא מציעא
בבא בתרא
סנהדרין
מכות
שבועות
עבודה זרה
הוריות
עדיות
זבחים
מנחות
חולין
בכורות
ערכין
תמורה
כריתות
מעילה
קנים
תמיד מדות
נדה

מליהן
קדשים
טהרות

מדרות פריעדמא

זרעים
מועד
נשים

תלמוד בבלי – מהדורת פריעדמאן

עוז והדר

בנשיאות הגאון הצדיק רבי יהושע לייפער שליט"א
אב"ד דק"ק 'באר משה' מאנסי
נשיא וראש המערכת

עורכים

עורך ראשי הרב יוסף סאמעט

הרב יהודה אקער הרב אברהם יונה ביענשטאק הרב יהודה בראנד הרב שלמה בריזל
הרב יהודה הרשלער הרב ישראל יוסף ווידערקער הרב נחום יאברוב הרב חיים לאנצ'יצקי
הרב עזריאל לוי הרב נחמיה סגל הרב יצחק חיים פוס הרב יוסף פרייס הרב שלום קארלינסקי
הרב מתתיהו קלאפהולץ

מנקדים ומפסקים

הרב הלל אייזנבאך הרב יעקב אקער הרב שבתאי גולדרינג הרב משה נפתלי דייטש
הרב שאול יודי הרב יעקב לויפער הרב משה פריד הרב מנחם מגדל קרויזער

חברי המערכת

הרב יעקב גרינוואלד הרב מרדכי דוב הלברשטאם הרב יוסף וויין הרב שמואל יאסאוויטץ
הרב אברהם גייסלאס הרב יחיאל סאמוהעל הרב שמעון סירוטה הרב יהודה טרייטל סאמעט
הרב אליעזר קאופמאן הרב ישראל קריבוס הרב יהושע ראבינאוויטץ הרב יהושע אשר ראבינאוויטץ
הרב שמעון לעמבערגער הרב משה צבי שישא הרב שמואל מאיר שטערן

מנהל המערכת הרב אהרן מרגליות

הודעה ובקשה

בהוצאה זו של הש"ס ומפרשיהם מושקעת יגיעה גדולה והון רב ע"מ שיהיה הספר נקי מכל טעות ושגיאה. אבל כבר ידוע מאמר החכם 'כשם שאי אפשר לבר בלי תבן כך אי אפשר לספר בלא טעות', ובפרט בספר כה גדול ומורכב מהרבה מפרשים, לכן נבקש מהלומדים והמעיינים בכל אתר ואתר, שאם ימצאו טעות או שגיאה בספר זה, יודיעו לנו למען יתוקן הדבר אי"ה במהדורה הבאה. כמו"כ נבקש מכל מי שיש בידו תיקוני טעויות במסכתות הש"ס שברשותו, או יודע על ספרים שיש בהם תיקוני טעויות וכ"ו על הש"ס ומפרשיהם, נא להודיענו בהקדם, ויהיה בכלל מזכר הרבים.

להערות ולתיקוני שגיאות. פאקס 02 5382757 או ת.ד. 5240 ירושלים

E-MAIL: 5377225@GMAIL.COM

כמו"כ ניתן להשאיר הודעה בטלפון: 073 3835555

היות ומושקע במהדורה חדשה זו הון רב ויגיעה רבה, לכן עפ"י דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הרפסה צילום והעתקה אפילו חלק מספר זה כולל ציורי השערים והפירושים וההוספות החדשות ותיקונים ומראי מקומות, ושארית ישראל לא יעשו עוולה.

כל הזכויות שמורות

חברת הוצאת ספרים "עוז והדר" ת.ד. 5240 ירושלים

6 COPYRIGHT © 2021

Rabbi Y. Leifer

8 Truman Ave.

New Square, N.Y. 10977

הפצה "היכלי תורה"

בארץ ישראל: טלפון 02 9924603 פקס 03 5435884

בארה"ב: 437 3514 (718) Fax. 437 0054 (718) Tel.

נרפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

מסורת הש"ס

עם הוספות

א מגילה פרק ב' דף כז.
ב מכלתא דרבי פ' נח פסחים סח.
מגילה כז.
ג וי' תוס' זבחים י"ז: ד"ה להרחיק.
ד [מעניח י"ז.].
ה [ע"י תוס' לקמן כה. ד"ה ההוא ותו' סוטה לב: ד"ה ויבין. ו] לקמן י"א. ו] כלל פ"א נגעים פרק י"ד,
ו ת"כ פ' אמור יצמות עד:
ז מתני' לקמן י.
ח בריש פרקין.
ט עיין זבחים פז.
י זבחים נג.
יא שם נד:
יב שם סג.
יג שם נה.
יד עיין זבחים לו. וברשי" שם סג. ד"ה ליום,
טו אכילת קדשים מפורש בזבחים פ"ה מ"ה - ו.
טז לקמן ט:
יז לקמן יא.
יח לקמן כז:
יט תוס' ד"ה יעקב ובגמ' דף כז. וברשי" שם ד"ה שמע מינה ובתוס' שם ד"ה תא שמע,
כ עמוד ב,
כא שמות כט לט במדבר כח ד,
כב בפרקין ריש ה"ה,
כג [וע' תוס' זבחי' כח. ד"ה אלמ ותוס' מנחות נל. ד"ה הכלל] ועיין תוס' שבת צט ע"א ד"ה מסייע ויבמות ג. ד"ה אבל.

הנהגות הב"ח

ה גמ' דמני דערבית ברישא:

גליון הש"ס

בבבבבב בדי פהרחיק. ע"י תוס' פסחים ק"כ ע"ב ד"ה אלמ רנח: בתוס' מברך כו. בדי פהרחיק פהרחיקם כו. ע"י תוס' לקמן ד' ע"ב ד"ה דלר"י. ובתוס' כ"ז ע"ב ד"ה וכלתא ונמגילה כ"ג ע"א תוס' ד"ה כיון: בהגהת מוהר"ב אחר בילת הב"ח. וע"ע גיטין ל"ד ע"ב תוס' ד"ה אלמנה:

תורה אור השלם

א וישננה לבניד ודברת גם בשבת בביתך ובלקחת ברכך ובשבתך ובקונך:
ב [דברים ו.]

ב וקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחר:
ב [בראשית א. ה.]

ג ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו זהו:
ג [ויקרא כב. ו.]

הנהגות וצינונים

א בבבב"י נוסף ואחר יאכל מן הקדשים וכ"ה בדפוס ראשון בירוש' (ראה להלן אות ג.)
ב יש שהגיהו והקטור חלבים ואבירים (וכ"ה בשא"א סי' ד כשמביא דברי רש"י וכ"ה ברע"ב ועיין במלכתא שלמה, אולם הבית הלוי ח"א סי' לד כתב שבדוקא נקט רש"י רק "הקטור חלבים", ולא "אבירים עי"ש):
ג בבבב"י ובדפוס (שנוצנו שנת רמד) יש כאן עוד ארבעה דבורים בירש"י והושמטו בטעות בדפוסים, כפיכפא
ד א מעכבא טומאה שטהרתה תלויה בקרבן כגון זב וזבה ויוולדת ומצורע (כריתות ח ע"ב) אין כפרות מעכבות אלא משבא השמש פ"ה שיביא קרבנו פהחזרת אולם מותר לאכול תרומה:
ו ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים. מוקמינן דהאי קרא באכילת תרומה במס' יבמות בפר' הערף (עד ע"ב) דאמרינן התם טבב ועל אופב במשער הערוב שמשו אובל בתרומה הביא כפרות וכו': ביאת שמשו. שקיעת החמה:

ומאי וטהר וטהר יומא. והכי קאמר קרא לבשתשקע החמה ויפנה היום וטהר מן תוך חצ"ו ש"ע ע"ש ששקעה צגמרי דהיינו צאת הכוכבים לפי שזמן שקיעת אורה מה"ך ה' מי"אין כדאמרינן בפסחים (צג ע"ב) ואחר יאכל מן הקדשים:
ד לשון התוס' בחולין קה ע"א סו"ה מים שאין לברך על קריאת שמע שלפני מטתו אקב"ו לקרוא שמע, ונפסק בן ברמ"א סי' רלט טע"א. א. אולם בשו"ת הגאונים סי' נ"ז נוסח הברכה אקב"ו על ק"ש ולהמליכו באבהו:
ה תיבות "אלא בלילה" דחוק עיין שפת אמת, ובבבב"י ליתא, ועיין צדקת הצדיק לר' צדוק הכהן אות ל"ז וע"ע תוס' לקמן ו ע"א ד"ה המתפלל:

מאימתי פרק ראשון ברכות

מאימתי קורין את שמע בערבין, משעיה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. להגים שנטמאו וטבלו והעריב שמתן והגיע עפס לאכול בתרומה: עד סוף האשמורה הראשונה, שליל הלילה, קדמפרש בגמרא (דף ג.), ומשם וילך עבר זמן, דלא מקרי תו זמן שכינה ולא קרינן ביה 'בשבתך', ומקמי הכי גמי לאו זמן שכינה, לסיקך הקורא קודם לכן לא ילא ידי חובתו. אס כן למה קורין אותה צבית הנגסת, כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, והכי פניא בצרימא בצרכות ירושלמי'. ולסיקך חובה עלינו לקרואה משתקף. ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו ילא: עד שיעלה עמוד השחר. שכל הלילה קרוי זמן שכינה: הקטר ח"בים ואבירים. של קרצנות שנקרק דמן ביום: מצותן. להעלות כל הלילה, ואין נפסלים בלינה עד שיעלה עמוד השחר וכן למטה מן המצב⁽¹⁾, דקמיב לא לין לבקרי (שמות לו): ח"בים. של כל קרצנות: אבירים. של עולה: וב' הנאכלים פ"ום אחד. כגון טפאת⁽²⁾ ואסם וכנשי עזרת⁽³⁾ ומנחות⁽⁴⁾ ותודה⁽⁵⁾: מצותן. זמן אכילתן: עד שיעלה עמוד השחר. והוא מציין להיות נטר, דקמיב בתודה לא יניח ממנו עד צקר⁽⁶⁾ (והקל ו), וכלס מתודה ילמדו⁽⁷⁾: אם כן פמה אפרו חכמים עד הצות. בקריאת שמע ובאכילת קדשים: בדי להרחיק אדם מן העבירה: **גמ'** ⁽⁸⁾ תנא היבא קאי דקתני מאימתי. ותו, מאי שנא ⁽⁹⁾ דתני בערבית ברישא, לתני דשחרית ברישא. תנא אקרא קאי, ⁽¹⁰⁾ דכתיב ⁽¹¹⁾ בשבתך ובקומך, והכי קתני, זמן קריאת שמע דשכיבה אימת, משעיה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ואי בעית אימא, יליף מבדיתו של עולם, דכתיב ⁽¹²⁾ ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, אי הכי, סיפא דקתני ⁽¹³⁾ בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, לתני דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית, עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית, והדר פריש מילי דערבית: אמר מר, משעיה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מבדי בהנים אימת קא אכלי תרומה, משעת צאת הכוכבים, לתני משעת צאת הכוכבים, מלתא אגב אורחיה קמשמע לן, בהנים אימת קא אכלי בתרומה, משעת צאת הכוכבים, והא קמשמע לן "דכפרה לא מעכבא. בדתניא, ⁽¹⁴⁾ ו'בא השמש וטהר'⁽¹⁵⁾, 'ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה, ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. ובמאי דהאי 'ובא השמש' ביאת השמש, והאי 'וטהר' טהר יומא, דילמא

קורין את שמע בערבין, משעיה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים, יעד חצות. רבן גמליאל אומר, יעד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המישטה, אפרו לו, לא קרינו את שמע. אמר להם, אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אפרו, אלא ⁽¹⁾ כל מה שאפרו חכמים עד חצות, מצותן עד שיעלה עמוד השחר. ⁽²⁾ הקטר חלבים ואבירים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. ⁽³⁾ ה"כל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן, למה אפרו חכמים עד חצות, בדי להרחיק אדם מן העבירה: **גמ'** ⁽⁴⁾ תנא היבא קאי דקתני מאימתי. ותו, מאי שנא ⁽⁵⁾ דתני בערבית ברישא, לתני דשחרית ברישא. תנא אקרא קאי, ⁽⁶⁾ דכתיב ⁽⁷⁾ בשבתך ובקומך, והכי קתני, זמן קריאת שמע דשכיבה אימת, משעיה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ואי בעית אימא, יליף מבדיתו של עולם, דכתיב ⁽⁸⁾ ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, אי הכי, סיפא דקתני ⁽⁹⁾ בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, לתני דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית, עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית, והדר פריש מילי דערבית: אמר מר, משעיה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מבדי בהנים אימת קא אכלי תרומה, משעת צאת הכוכבים, לתני משעת צאת הכוכבים, מלתא אגב אורחיה קמשמע לן, בהנים אימת קא אכלי בתרומה, משעת צאת הכוכבים, והא קמשמע לן "דכפרה לא מעכבא. בדתניא, ⁽¹⁰⁾ ו'בא השמש וטהר'⁽¹¹⁾, 'ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה, ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. ובמאי דהאי 'ובא השמש' ביאת השמש, והאי 'וטהר' טהר יומא, דילמא

של שבת בערב שבת, ומסתמא גם היה קורא קריאת שמע. מכל אותן הראות משמע דקריאת שמע של בית הכנסת היא עיקר. **והא דקאמר פירושלמי** למה היו קורין צבית הכנסת וכו', אומר ר"ת, שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם, כמו שאנו רגילין לומר 'אלהי' תפלה, ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. **ומכלל נראה**, מי שקורא ק"ש על מטתו, שאין לבדוק, וגם אינו זריך לקרות אלא פרשה ראשונה: **ליתני דשחרית ברישא**. דלאשקטן צסמיד דקמיצ⁽¹⁾ של פקר תפלה: **אי** הכי סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת בשלמא דסמך אקרא ד'בשבתך', אס כן אינו מקפיד קרא אלא חק"ש: אלא אי אמרת דסמך אקרא דקרייתו של עולם, איכ קפיד לכל מילי, איכ סיפא דקתני וכו':

מברך שתים לפניה וכו'. (ירושלמי⁽²⁾) וישע ברכות הוו כנגד 'לצע ביום הללמך' (תהלים קט). ולא קא תשיב 'ארוח עינינו', דהיה ברכה תקנו רבנן 'קדי להמתין למצריהם צבית הכנסת. ודוקא צבית הכנסת שלהם, שהיו עומדים בשדה והם מסוככים מן המזיקים, אבל צבתי כנסיות שלנו אין זריכין להמתין למצריהם אלא בצללה⁽³⁾: **והא** קמ"ץ דכפרה לא מעכבא. וא"ת, הא תנינא דסא וימנא צמסכת נגעים (פי"ד), ומייתי לה דבערל (דף עז:), 'העריב שמשו אולב בתרומה'. וי"ל, דרגילות של משניות לאשמועינן צקור אף למה שפסוקש צבר⁽⁴⁾:

ב.

מאימתי קורין וכו'. פירש רש"י, ואנן היכי קרינן מצעוד יוס ואין אנו ממתינין לנאת הכוכבים קדמפרש צגמרא. על כן פירש רש"י, שקריאת שמע שעל המטה עיקר, והוא לאחר נאת הכוכבים. והכי איתא פירושלמי⁽¹⁾, אס קרא קודם לכן, לא ילא: ואס כן, למה אנו מתפללין קריאת שמע צבית הכנסת, כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. פיימה לפירושו, והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה (לקמן דף ס:), ואס כן, שלש פרשיות היה לו לקרות. ועוד קשה, דלריד לבדך צקריאת שמע שמים לפניה ושמים לאחריה בערבית⁽²⁾. ועוד, דאותה קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא צשביל המזיקין, דקאמר צסמוך (דף ס.) ואס תלמיד חכם הוא אינו זריך. ועוד קשה, דא"כ פסקינן כרבי יהושע בן לוי, דאמר 'תפלות צאמנע תקנוס', פירוש צאמנע, בין שני קריאת שמע, בין קריאת שמע של שחרית ובין ק"ש של ערבית, ואנן קי"ל כר' יוסקן, דאמר לקמן (דף ד:)'איןהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה. **לכן פירש ר"ת**, דלדברה, קריאת שמע של צית הכנסת עיקר. ואס תאמר, היסף אנו קורין כל כך מצעוד יוס. וגם לומר, ⁽³⁾ דקיימא לן כרבי יהודה, דאמר צפרק תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה, דהיינו אחת עשרה שעות פחות רביע, ומיד צשיילה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. **ואס תאמר**, היסף אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לתשעה ואפילו לאחר פלג המנחה. יש לומר, דקיימא לן כרבנן, דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב, ואמרין לקמן (דף כו.), השפא דלא אסמר הלכסא לא קמר ולא קמר, דעבד קמר עבד ועבד קמר עבד. **מכל מקום קשה**, דהיו פתרי קולי דסמך אלהדי, שהכי מחזיקו טעם אנו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג המנחה, משום דקיימא לן דשעת המנחה פלה, דבדרי רבי יהודה, ומיד הוי זמן ערבית, ובזמן התפלה עקמה לא קיימא לן כרבי יהודה אלא כרבנן. **על כן אומר ר"י**, דודאי קריאת שמע של צית הכנסת עיקר, ואנו שמתפללין ערבית מצעוד יוס, סקירא לן כהני תנאי דגמרא⁽⁴⁾ דאמרי 'משעיה שקדש היס', וגם 'משעיה שצני אדם נקנסים להסב', דהיינו סעודת ערב שבת, והיא היסא מצעוד יוס, ומאותה שעה הוי זמן תפלה⁽⁵⁾. וגם ראייה, (לקמן כו.) דרב הוה מללי

על המנחה, ויהי קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא צשביל המזיקין, דקאמר צסמוך (דף ס.) ואס תלמיד חכם הוא אינו זריך. ועוד קשה, דא"כ פסקינן כרבי יהושע בן לוי, דאמר 'תפלות צאמנע תקנוס', פירוש צאמנע, בין שני קריאת שמע, בין קריאת שמע של שחרית ובין ק"ש של ערבית, ואנן קי"ל כר' יוסקן, דאמר לקמן (דף ד:)'איןהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה. **לכן פירש ר"ת**, דלדברה, קריאת שמע של צית הכנסת עיקר. ואס תאמר, היסף אנו קורין כל כך מצעוד יוס. וגם לומר, ⁽¹⁾ דקיימא לן כרבי יהודה, דאמר צפרק תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה, דהיינו אחת עשרה שעות פחות רביע, ומיד צשיילה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. **ואס תאמר**, היסף אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לתשעה ואפילו לאחר פלג המנחה. יש לומר, דקיימא לן כרבנן, דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב, ואמרין לקמן (דף כו.), השפא דלא אסמר הלכסא לא קמר ולא קמר, דעבד קמר עבד ועבד קמר עבד. **מכל מקום קשה**, דהיו פתרי קולי דסמך אלהדי, שהכי מחזיקו טעם אנו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג המנחה, משום דקיימא לן דשעת המנחה פלה, דבדרי רבי יהודה, ומיד הוי זמן ערבית, ובזמן התפלה עקמה לא קיימא לן כרבי יהודה אלא כרבנן. **על כן אומר ר"י**, דודאי קריאת שמע של צית הכנסת עיקר, ואנו שמתפללין ערבית מצעוד יוס, סקירא לן כהני תנאי דגמרא⁽⁴⁾ דאמרי 'משעיה שקדש היס', וגם 'משעיה שצני אדם נקנסים להסב', דהיינו סעודת ערב שבת, והיא היסא מצעוד יוס, ומאותה שעה הוי זמן תפלה⁽⁵⁾. וגם ראייה, (לקמן כו.) דרב הוה מללי

על שבת בערב שבת, ומסתמא גם היה קורא קריאת שמע. מכל אותן הראות משמע דקריאת שמע של בית הכנסת היא עיקר. **והא דקאמר פירושלמי** למה היו קורין צבית הכנסת וכו', אומר ר"ת, שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם, כמו שאנו רגילין לומר 'אלהי' תפלה, ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. **ומכלל נראה**, מי שקורא ק"ש על מטתו, שאין לבדוק, וגם אינו זריך לקרות אלא פרשה ראשונה: **ליתני דשחרית ברישא**. דלאשקטן צסמיד דקמיצ⁽¹⁾ של פקר תפלה: **אי** הכי סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת בשלמא דסמך אקרא ד'בשבתך', אס כן אינו מקפיד קרא אלא חק"ש: אלא אי אמרת דסמך אקרא דקרייתו של עולם, איכ קפיד לכל מילי, איכ סיפא דקתני וכו': **מברך שתים לפניה וכו'**. (ירושלמי⁽²⁾) וישע ברכות הוו כנגד 'לצע ביום הללמך' (תהלים קט). ולא קא תשיב 'ארוח עינינו', דהיה ברכה תקנו רבנן 'קדי להמתין למצריהם צבית הכנסת. ודוקא צבית הכנסת שלהם, שהיו עומדים בשדה והם מסוככים מן המזיקים, אבל צבתי כנסיות שלנו אין זריכין להמתין למצריהם אלא בצללה⁽³⁾: **והא** קמ"ץ דכפרה לא מעכבא. וא"ת, הא תנינא דסא וימנא צמסכת נגעים (פי"ד), ומייתי לה דבערל (דף עז:), 'העריב שמשו אולב בתרומה'. וי"ל, דרגילות של משניות לאשמועינן צקור אף למה שפסוקש צבר⁽⁴⁾:

דילמא

ומאי וטהר וטהר יומא. והכי קאמר קרא לבשתשקע החמה ויפנה היום וטהר מן תוך חצ"ו ש"ע ע"ש ששקעה צגמרי דהיינו צאת הכוכבים לפי שזמן שקיעת אורה מה"ך ה' מי"אין כדאמרינן בפסחים (צג ע"ב) ואחר יאכל מן הקדשים:
ד לשון התוס' בחולין קה ע"א סו"ה מים שאין לברך על קריאת שמע שלפני מטתו אקב"ו לקרוא שמע, ונפסק בן ברמ"א סי' רלט טע"א. א.

אולם בשו"ת הגאונים סי' נ"ז נוסח הברכה אקב"ו על ק"ש ולהמליכו באבהו:
ה תיבות "אלא בלילה" דחוק עיין שפת אמת, ובבבב"י ליתא, ועיין צדקת הצדיק לר' צדוק הכהן אות ל"ז וע"ע תוס' לקמן ו ע"א ד"ה המתפלל:

עין משפט

נר מצוה

א מ"י פ"א מהלכות ק"ש הלכה ט' סמ"ג עשין י"ח טור וס"ע אורח סימן ל"ה סעיף א':

ב ג מ"י וסמ"ג שם טו"ע שם סעיף ג':

ג ד מ"י פ"ד מהלכות מעשה קרנות הלכה ב' סמ"ג עשין (קכ"ג) [קפ"ג]:

ד ה מ"י פ"י שם הלכה ח' [סמ"ג סט]:

ה ו מ"י פ"א מהלכות ק"ש הלכה ה' סמ"ג עשין י"ט טו"ש"ע אורח סימן נ"ח ובסמן ל"ו סעיף א':

ו מ"י פ"ו מהלכות תרומות ה"ב [סמ"ג לארין קנ"ו]:

רב נסים גאון

[נדפס בדף שלפני הגמ']

ליקוטי רש"י

עד סוף האשמורה הראשונה. ג' משמרות היו הלילה צמשמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נתלק לשלש חלקים ראשונה לבת אחת שניה לבת אחרת שלישית לבת שלישית [ולקמן ג.]. שהיא בשלישית הלילה כדלמחר נפסקת ברכות (ג.) ג' משמרות היו הלילה ויומא כ.]. אשמורות. (שמי חלקין) [חלקן] הלילה שהלילה נתלק לשלוש חלקים כמו שאמרו רבותינו נפסקת ברכות [איכה ב. ט ע"פ שפתי הכהנים. הקבר חלבים ואבירים מצותן וכו'. כדנבני (ויקרא ו) על מוקדה על המזבח כל הלילה ויכול להקטירין כל הלילה [נפסחים סח.]. היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר מכאן אנו למדין ממעלה כל הלילה אכרית ופדרים של קרנות שנשטפו היום אבל לא מעלות השחר ולמעלה שנפסלו בלילה [וחגיגה י.]. בדי פהרחיק **אדם** מן העבירה. שמה יאכל ממנו לאחר שעלה עמוד השחר ופתחיו כרת ומוטב שיטוה קדשים לבית הפסול למעט זמן אכילתו שלא לנכחו אחר תלות משאכל עד בקר ויבא לידי כרת [ורשבים פסחים קכ.]. **תנא הויא קאי** כלומר מדקתני מלימתי מכלל דפשיטא ליה להאי תנא דחייבים וכו' והכלל חזקין דמחייב [וחגיגה ב.]. בשחר מברך שתים וכו'. כדלמחר בברכות ירושלמי (פ"א ח"ה) שעב ברכות הללו על שם (תהלים קיט) צעב ביום הללמך [ולקמן יא.]. דכפרה **לא מעכבא בדתניא** ובא השמש וטהר וכו'. ואחר יאכל מן הקדשים. מדרש ציננות (עד:) בתרומה שמוחר לאכלא צהערב השמש [ויקרא כז.].

ב:

דִּילֻמָּא ביאת אורו הוא. פִּירֵשׁ רש"י, עד שִׁירַח אורו שֶׁל יוס השמיני. ומאי 'וְטָהַר' טָהַר גְּזֵרָה, שִׁטְסַר הָאֵשׁ בְּצִנְחָת קִרְבָּנוֹתָיו. וְתִימָה לְפִירוּשׁוֹ, לְפָרוֹךְ אֶהְיֶה דְּעֶרְגַּל (דף עד:) ד'עֶרְיַב שָׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בְּתֻרֹמָה' וכו', מִגֵּלן דְּבִיחָת שָׁמְשׁוֹ הוּא. וְעוֹד, הִכִּי מִנִּי

לְמִימַר דְּמִיירִי בְּזִרְיָה, דְּלִי בְּזִרְיָה הוּא, הָוֵה מְנִי לְמַכְסַּב בְּקָרָה וְזָרַח הַשְּׁמֶשׁ וְטָהַר', כְּמוֹ 'מַמְזַרְחַת הַשְּׁמֶשׁ' (במדבר כה), אוּלָּן לְשׁוֹן יִלְחָה כְּמוֹ 'הַשְּׁמֶשׁ יָלָה עַל הָאָרֶץ' (בראשית יט), (ג) וְיָקַט בְּקָרָה יִצְחָה הַשְּׁמֶשׁ', אֶלְמָּה דְּהִינּוּ שְׁקִיעַת הַסַּמָּה. וְעוֹד, דְּנִסְמוּךְ קֹא מַצְעִיחַ לִיָּה, הִלִּי 'יִצְחָה הַשְּׁמֶשׁ' אִי בִּיחָת אֹרֹחַ הוּא, וּפְשִׁט מַצְרִיחָא זִכָּר לְדָבָר' וכו', תַּפְשׁוּט מַמְתַּנִּיחִין (דְּעִנְיָס מִ"ד) 'הָעֶרְיַב שָׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בְּתֻרֹמָה', אֶלְמָּה דְּהִינּוּ בִּיחָת שָׁמְשׁ. **וְיֵל דְּהִ"פ**, מִמַּאי דְּהִלִּי 'יִצְחָה הַשְּׁמֶשׁ וְטָהַר' בִּיחָת שָׁמְשׁ הוּא מִמֶּשׁ, וּמַאי 'וְטָהַר' טָהַר יוֹמָא, דְּהִינּוּ גָּלַח הוּא, דְּהִינּוּ תַּסְלָתָה שֶׁל שְׁקִיעַת הַסַּמָּה, וְהוּא תַּסְלָתָה הַנִּסְתָּה בְּזִקְרִיעַ, וְעִדְיָן יָשׁ בְּהוּת בְּיוֹס ^(ו) קָמַשׁ מִילִין עַד גָּלַח הַפּוֹכְבִּיס, וּמַאי 'וְטָהַר' טָהַר גְּזֵרָה. וְהַשְּׁמֶשׁ לְמַתַּנִּיחִין דְּעֶרְגַּל לֹא קָשָׁה מִידִּי, דְּמִנִּי לְמִימַר 'הָעֶרְיַב שָׁמְשׁוֹ' דְּהִסָּה (ו) הִינּוּ בִּיחָת אֹרֹחַ. וְאִף מִתְּסָה לֹא תַּפְשׁוּט דְּהִינּוּ גָּלַח הַפּוֹכְבִּיס, מִשּׁוֹם הִכִּי אִלְעִירְרִיךְ לְאַתּוּרִי הִכָּה הַבְּרִיחָא דְּלֵאחַת הַפּוֹכְבִּיס:

אם בֶּן יִצְחָא קָרָא וְיִשְׁחָרָה. אִף עַל גַּב דְּבִכְמָה מְקוּמוֹת^(ז) כְּמִיד 'וְטָהַר', הִסָּה לִיכָּה לְמִטְעִי, אֶלָּן הִכָּה דְּאִרְכָּה לְמִטְעִי, הָוֵה לִיָּה לְמַכְסַּב 'וְטָהַר':

מִשְׁעָה שְׁהִנְיָה נִנְגָס לְאַבּוֹר פִּתּוּ בְּמִלְחָה. תִּימָה, עֵנִי גּוֹפִיָּה * מַחֵי יתַּפְלֵל. דְּהָא אִמְרַת וְזֵן אֶחֱלִיחוּ הִינּוּ וְזֵן ק"ש, וְזֵין שָׂצָה וְזֵן ק"ש אִסּוּר לְהַסְחִיל בְּסַעֲדָה עַד שִׁתַּפְלֵל בְּרִישָׁא, דְּתַנִּיחַ לְקַמֵּן (דף ד:) 'וְקוֹרָא ק"ש וּמִתַּפְלֵל וְאוֹכֵל פִּתּוּ וּמִגְדָּר, וְכַל הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי תַּכְמִּיס תִּיבִיד מִתְּסָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֵמֵן תַּפְלָה הָוֵי קוֹדֵם לְזֵמֵן סַעֲדָה, דְּלָאוּ דוֹקָא מִשְׁעִנִּי נִנְגָס לְאַבּוֹר, אֶלָּן פּוֹרְסָא מַעֲקָרָא קֶאֱמַר, שְׂעַד שְׁכִינּוּ לוֹ סַעוּדָתוֹ יִקְרָא וְתַפְלֵל:

אע"פ שְׂאִין רָאִיהָ דְּדָבָר. רָאִיהָ גְּמוּרָה חִיָּה, דְּהָא לֹא

מִיירִי הִסָּה לְעֵנֵן ק"ש^(ח):

וְאִי ס"ד דְּעֵנִי קָרִים רַבִּי חֲנִינָא הִינּוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְלֹא מִנִּי לְמִימַר דְּעֵנִי קָרִים לְקֹדוֹשׁ הָיוֹס אִזוּ קֹדוֹשׁ הָיוֹס קָרִים לְשַׁעוּרָא דְּעֵנִי, דְּלֹא מַסְפָּדָרָא לְחַלָּק כָּל כָּךְ בְּשַׁעוּרֵי וְזֵן שְׁכִיבָה, דְּכָל וְזֵמִיס הֶלְלוּ אִית בִּיָּה: **אָמַר** לִיָּה ר' יְהוּדָה וְהִלָּא בְּהִינִים מִבְּעוֹד יוֹם הָם טוֹבָלִים. תִּימָה, תִּיקָשִׁי לִיָּה לְנִפְשִׁיָּה, שְׁהָרִי פִּלְגִי הַמִּנְהָה מִבְּעוֹד יוֹס הִיא, וְהוּא לוֹמַר (לְתַמּוֹ דף ס.) מִיד כְּשִׁיעֶזֶר פִּלְגִי הַמִּנְהָה הָוֵי וְזֵן תַּפְלָת עֲרִבִית. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּלְדִידִיָּה לֹא קָשָׁא, דְּלֹא דְרִישׁ 'בְּשִׁכְנָךְ וּבְקוֹמָךְ', אֶלָּן לְרַבֵּן דְּדִרְשִׁי, קָשָׁא דְּלִינּוּ וְזֵן שְׁכִיבָה:

קָשָׁא

יוֹסִי, קֹא אֲמִינָא, דְּאָמַר ^(י) רַבִּי יוֹסִי,

מאימתי פָּרַק ראשון בְּרָכוֹת

דִּילֻמָּא בִּיחָת אֹרֹחַ. שְׁאֹר הַשְּׁמֶשׁ בְּיוֹס הַשְּׁמִינִי, וְיַטְהַר הָאֵשׁ עֲלֵמּוּ בְּצִנְחָת קִרְבָּנוֹתָיו, וְאִסַּר יֹאכֵל: **אם** בֶּן דְּהִלִּי קָרָא 'וְטָהַר' לְשׁוֹן לְוִי הוּא, נִימָא קָרָא 'וְטָהַר', מַאי 'וְטָהַר': אֲדִיבִי, לְשׁוֹן עֶבֶר, נִתְפָּהַה מֵן הַעוֹלָם הַשְּׁמֶשׁ: מַבְרִיחָא. דְּקַתְנִי לְקַמֵּן בְּשַׁמְעִין 'מִשְׁעָה' (ג) שְׁהִפְהִינִים נִנְגָסִין לְאַבּוֹר בְּתֻרֹמָתָן, וְרָאִיהָ לְדָבָר

גָּלַח הַפּוֹכְבִּיס, ש"מ אִין כְּפִרְתָּן מַעֲפָנָן: מִשְׁהֲעֵנִי. שְׂאִין לוֹ גַּר לְהַדְלִיק בְּסַעוּדָתוֹ: **סִיפָא וְדִיא פִּלְגִיָּא אֲפִתְגִּיתִין**. דְּקַתְנִי הִכָּה 'עַד שְׁעָה שְׁעוּמַד לִיפְטַר מִתּוֹךְ הַסַּעֲדָה', וְהִינּוּ לֹא כְרִדִּי אֱלִיעֶזֶר וְלֹא כְרִבָּן וְלֹא כְרִבָּן גְּמִלְחָל, דְּדִרִישׁ 'וּבְשִׁכְנָךְ' תַּסְלָתָה וְזֵן שְׁכִיבָה, וּבְמַתַּנִּיחִין תַּנֵּן 'עַד סוֹף הַאֲשַׁמּוּרָה הִרְשָׁשׁוּהָ: עֵנִי וְכַהֵן. עֵנִי כָּל לִילוֹתָיו, וְכַהֵן טַמָּא לְאַבּוֹר בְּתֻרֹמָה: חַד שְׁעוּרָא הוּא. גָּלַח הַפּוֹכְבִּיס: בְּעֶרְבֵי שְׁבָתוֹת. מִמַּהֲרִין לְסַעוּדָה, שְׁהִפְהִינִים נִנְגָסִין לְאַבּוֹר בְּתֻרֹמָתָן. וְרַמִּינְהוּ, מַאימְתִי קוֹרִין אֵת שְׁמַע בְּעֶרְבִין, מִשְׁהֲעֵנִי נִנְגָס לְאַבּוֹר פִּתּוּ בְּמִלְחָה, עַד שְׁעָה שְׁעוּמַד לִיפְטַר מִתּוֹךְ סַעוּדָתוֹ: סִיפָא וְדִיא פִּלְגִיָּא אֲפִתְגִּיתִין, רִישָׁא מִי לִימָא פִּלְגִי אֲפִתְגִּיתִין. לֹא, עֵנִי וְכַהֵן חַד שְׁעוּרָא הוּא. וְרַמִּינְהוּ, מַאימְתִי מִתְּחִילִין לְקֹרוֹת קִרְיָת שְׁמַע בְּעֶרְבִית, מִשְׁעָה שְׁבָגִי אָדָם נִנְגָסִין לְאַבּוֹר פִּתּוּ בְּעֶרְבִי שְׁבָתוֹת, דְּבָרֵי רַבִּי מַאִיר. וְהַכְּמִיס אוֹמְרִים, מִשְׁעָה שְׁהִפְהִינִים וְכַאִין לְאַבּוֹר בְּתֻרֹמָתָן; סִימָן לְדָבָר, צִאת הַפּוֹכְבִּיס. וְאִף עַל פִּי שְׂאִין רָאִיהָ לְדָבָר, זִכָּר לְדָבָר, שְׁנַאמַר ^(א) וְאַחֲנָנוּ עוֹשִׂים בְּמִלְאָכָה, וְחִצִּים מַחְזִיקִים בְּרַמְחִים מַעֲלֹת הַשֹּׁחַר עַד צִאת הַפּוֹכְבִּיס'. וְאוֹמַר ^(ב) וְהוּי לָנוּ הַלִּילָה מִשְׁמַר וְהוּיֹס מִלְאָכָה. ^(ג) מַאי וְאוֹמַר. וְכִי תִימָא מִכִּי עֲרַבֵּאִי שְׁמִישָׁא לִילָא הוּא, וְאַיְהוּ דְּמַחְשָׁבִי וּמִקְדָּמִי, תֹּא שְׁמַע, וְהוּי לָנוּ הַלִּילָה מִשְׁמַר וְהוּיֹס מִלְאָכָה. קֹא סִלְקָא דְּעִתָּךְ דְּעֵנִי וּבִגִּי אָדָם חַד שְׁעוּרָא הוּא, וְאִי אֲמַרְתָּ עֵנִי וְכַהֵן חַד שְׁעוּרָא הוּא, חֲכָמִים הִינּוּ רַבִּי מַאִיר, אֶלָּא שְׁמַע מִינָהּ עֵנִי שְׁעוּרָא לַחֹד וְכַהֵן שְׁעוּרָא לַחֹד. לֹא, עֵנִי וְכַהֵן חַד שְׁעוּרָא הוּא, וְעֵנִי וּבִגִּי אָדָם לֹא חַד שְׁעוּרָא הוּא. וְעֵנִי וְכַהֵן חַד שְׁעוּרָא הוּא, וְרַמִּינְהוּ, מַאימְתִי מִתְּחִילִין לְקֹרוֹת שְׁמַע בְּעֶרְבִין, מִשְׁעָה שְׁקֹדֶשׁ הָיוֹס בְּעֶרְבִי שְׁבָתוֹת, דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמַר, מִשְׁעָה שְׁהִפְהִינִים מִטּוּהָרִים לְאַבּוֹר בְּתֻרֹמָתָן. רַבִּי מַאִיר אוֹמַר, מִשְׁעָה שְׁהִפְהִינִים טוֹבְלִין לְאַבּוֹר בְּתֻרֹמָתָן. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְהִלָּא בְּהִינִים מִבְּעוֹד יוֹס הֵם טוֹבָלִים. רַבִּי חֲנִינָא אוֹמַר, מִשְׁעָה שְׁעֵנִי נִנְגָס לְאַבּוֹר פִּתּוּ בְּמִלְחָה. רַבִּי אַחָא, וְאַמְרִי לָהּ רַבִּי אַחָא, אוֹמַר, מִשְׁעָה שְׂרׁוּב בְּגִי אָדָם נִנְגָסִין לְהַסָּב. וְאִי אֲמַרְתָּ עֵנִי וְכַהֵן חַד שְׁעוּרָא הוּא, רַבִּי חֲנִינָא הִינּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֶלָּא לֹא שְׁמַע מִינָהּ שְׁעוּרָא דְּעֵנִי לַחֹד וְשְׁעוּרָא דְּכַהֵן לַחֹד. שְׁמַע מִינָהּ, הִי מַנִּייהוּ מִאוּחָר. מִסְתַּבְּרָא דְּעֵנִי מִאוּחָר, דְּאִי אֲמַרְתָּ דְּעֵנִי מוֹקְדִם, רַבִּי חֲנִינָא הִינּוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֶלָּא

שְׁמַע מִינָהּ: אָמַר מַר, אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְהִלָּא בְּהִינִים מִבְּעוֹד יוֹס הֵם טוֹבָלִים. שְׁפִיר קֶאֱמַר לִיָּה רַבִּי יְהוּדָה לְרַבִּי מַאִיר. וְרַבִּי מַאִיר הִכִּי קֶאֱמַר לִיָּה, מִי סָבַרְתָּ דְּאֵנָא אֲבִין הַשְּׁמִשׁוֹת דִּידָךְ קֹא אֲמִינָא, אֶנָּא אֲבִין הַשְּׁמִשׁוֹת דְּרַבִּי יוֹסִי, בִּין הַשְּׁמִשׁוֹת כְּהֶרֶף עֵין, ^(ד) וְהָ נִנְגָס וְוָה יוֹצֵא, וְאִי אֲפִשֶׁר לְעַמּוּד עֲלִיו. קָשָׁא

לֹא שְׁמַע מִינָהּ דְּעֵנִי מִאוּחָר. שְׁמַע מִינָהּ: אָמַר מַר, אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְהִלָּא בְּהִינִים מִבְּעוֹד יוֹס הֵם טוֹבָלִים. שְׁפִיר קֶאֱמַר לִיָּה רַבִּי יְהוּדָה לְרַבִּי מַאִיר. וְרַבִּי מַאִיר הִכִּי קֶאֱמַר לִיָּה, מִי סָבַרְתָּ דְּאֵנָא אֲבִין הַשְּׁמִשׁוֹת דְּרַבִּי יוֹסִי, בִּין הַשְּׁמִשׁוֹת כְּהֶרֶף עֵין, ^(ה) וְהָ נִנְגָס וְוָה יוֹצֵא, וְאִי אֲפִשֶׁר לְעַמּוּד עֲלִיו.

מסורת הש"ס עם הוספות

(ב) עֵינִין תּוֹסְפוֹת עֵינִי עַד. דְּרָהּ בַּת יוֹמָא (הג' לברוש), מוֹסַפְתָּא בְּרִיכוֹת פ"ק, **(ג)** מְגִילָה כ: **(ד)** שַׁבַּת לז' ב' [גמ' נ"ג]. **(ה)** עֵינִי תוֹסִי פסחים ב. דְּרָהּ יִכְנֹס, **(ו)** עֵינִין יוֹמָא עַד: **(ז)** [לז': ע"ש הַעֲבָד וְעֵינִין רַשִׁי מְדָה ג. ד"ה כה"ש], **(ח)** כְּדֹאִי פְסָחִיס ג. **(ט)** וְעֵינִי תוֹסִי מְגִילָה כ': דְּרָהּ הִסָּה, **(י)** עֵינִישׁ בְּרַשִׁי דְּרָהּ שְׁמַע מִינָהּ וְתוֹסִי לְעִיל ע"א דְּרָהּ מַאימְתִי, **(כ)** לְקַמֵּן י ע"ב.

הגהות הב"ה

(ב) גמ' והדר פשטי לה מברייתא: **(ג)** רש"י ד"ה מברייתא וכו' שהסכים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר אלא: **(א)** תוס' (ד"ה דילמא וכו') על הארץ מדקט נקרא וזה השמש וכו' מברייתא סימן לדבר: **(ד)** בא"ד העריב שמשו דהסם (היינו ביאת חורב) מינות אלו מוקפים תחלה לנכס ונכנס מלך ס"א היינו לאו דוקא שקיעת החמה:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה קס"ד. היינו עמים. ל"ל שאינם [בן] שם ד"ה בין השמשות. מהלך חצי מיל. ל"ל יותר מחצי מיל. לרש"י מתי תלמי מיל ולר"י ג' רבעי מיל (שבת ל"ד):

הגהות וצינונים

[א] בכת"י נוסף ונעני ובהן חד שיעורא הוא ורמינור: **[ב]** בכת"י הגירסא וכו' תימא מעלות השחר לאו יומא ומכ"י איבערב שמשא לילאי הוא ומשום בנין בית המקדש מוקדמי ומחשבי וכו': **[ג]** נדצ"ל דעבדי (הגהות מהר"ם אדלר, בארות המים): **[ד]** נראה דרש"י ה"י גורס בגמ' קס"ד רוב בני אדם היינו עניים. (הגהות מהר"ם לנדא, וכו"ה בבית נתן ובשטמ"ק) ומהר"ם אדלר כתב שרש"י גורס בגמ' בני אדם היינו עניים, ותיבת "רוב" נמחק, ועיין הגהות הגר"א: **[ה]** יש להגיה וזוהר מחצי מיל כמו שהגיה הגר"א לקמן בד"ה בין השמשות (יפ"ט): **[ו]** רש"א מ"ז (גליון) למהרש"א צ"ל אבולס השני, ולמהרש"ל (מובא בהגריצ' באות הבא), צ"ל אבולס הראשון: **[ז]** רש"ל מ"ז (גליון): **[ח]** ב"י"ג מוקומות כתיב "וטהר" (עיין שפתי חכמים): **[ט]** וכן הקשה השאנ"א סוף סי' ג וכתב וצ"ל שיש ט"ס ברש"י ועיין בהגהות הגר"א ובילקוט מפרשים: **[י]** בנו של בעל שית יצחק, גרפס בסוף ספר שית יצחק (עמ"ס חגיגה): **[כ]** וכו"כ סברא זו בתוס' הרא"ש וברשב"א: **[ל]** לפנינו בשבת שם איתא דרבה אמר ג' רבעי מיל ורב יוסף אמר תרי תילתי מיל:

מסורת הש"ס

עם הוספות

6 עמוד ב' **3** ודף כט:; **7** ולקמן כט. וע"ש תוס' ד"ה לייטן; **7** סימן ט' פרק ד'; **8** תחומא סוף פ' תעא; **9** (מלאי שנת יב' וסוטה לג.).

הנהגות הב"ח

6 תוס' ד"ה קטא דרמי מאיר וכו' דהיינו בע"ש אי נמי לא מסתבא:

גליון הש"ס

נמי מפני חשד. עין שנת כג ע"ח:

תורה אור השלם

א ואתה תבא אליהם את כל הדברים האלה ואמרת אליהם יי מקורם ישאג וממנון קדשו יתן קולו שאג ישאג על גורו הירד בדרכים יענה אל כל ישוב הארץ; ורמב"ה ז'.

הנהגות וצינונים

6 בבתי"א הגירסא אוי צ"י שהחברתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתיו את בני לבין אמות הנוגס (וכ"ה הנוסח [באף תוכת 'לין] בדפוסים ובראשונים, ושינוהו הצענוהו, ועי' תוס' הרא"ש [ריטב"א] ושב"מ"ק, דק"ס); **7** ברי"ף ל"ג (גליון) וכן ליאת בבתי"י (והוא גליון שכתב פירוש על 'ושמר לי', מנחם משיב נפש, וכ"כ מרש"י); **8** ס"א יפסיקוני (גליון); **7** קול הברה נוע' תוס' סנהדרין יא ע"א ד"ה בת קול; (גליון), ועי' תוס' יו"ט יבמות פט"ז מ"ו; **9** גי' רשיא שבו (גליון); **10** בכל הדפוסים וענין אבן היא שמיה רבא מברך, והמהרש"ל הגיה כלפנינו ע"פ התוס' עיי"ש (דק"ס); **11** בבתי"י הגי' אוי לו וכ"ה בדפוס ורינצא, ובדפוסים המאוחרים הגיהו בזה ועיין תוס' הרא"ש שכתב שא"צ להגיה, ועיין רש"י שמבאר גירסתו דלשון כינוי כבוד הוא כלפי מעלה במקום אור; **12** נראה שרשי"י היי גורס בגמי דאיכא משמרות בארשא כי הכי דאיכא ברקיע (מערב ירוש עיי"ש); **13** גי' רש"ל, ורשיא גריס אי נמי (גליון), ובתגות הב"ח (בדפוס) הנוסח 'ואם כן'; **14** נראה דיש להוסיף דהיינו הכינוי. [בדפוס] ליאת הקטע בתוס' "אבל ודאי" וכו' עד סוה"י, ועי' מהרש"א;

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר. לעיל אמר מ'שעה שצני אדם נקנסין לאכול פסן צערבי שבתות', והוא שגור מאוסר משל פה, והכא אמר משעת טבילה, שהיא קודם צין השמשות: קשיא דרבי אליעזר דצריימא אדרבי אליעזר דמתנימין ואב"א, רישא דמתנימין דאו ר' אליעזר היא. והא דקמני 'דצרי רבי אליעזר, אסוף הזמן קאי, דקאמר 'עד סוף האשמורה הראשונה', ופליגי רבנן עליה ואמרי 'עד תלות'. דרבי אליעזר דריש 'צצקנך' זמן המחלמ שכיבה, שצני אדם הולכים ללפנ, זה קודם וזה מחוסר, ורבנן דרשי כל זמן שכיבה, דהיינו כל הלילה, אלא ששעו קייג לדבר ואמרו עד תלות, ור"י לית ליה ההוא קייג: מאי קסבר ב"י. הוה ליה לומר זמן היציר: אי קסבר. דפליגי פנאי לקמן⁶ צהא מלמא, איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה, צמשמרות עצודת המלאכים ושרי שלום נחלק לשלשה חלקים, ראשונה לכת אחת, שניה לכת אחרת, שלישית לכת שלישית, ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: ודא קמי".

כשנמן לך סימן זמן הקריאה צסוף האשמורה ולא פירש לך סימן מפושט, למדך שיש היכר לכל אדם צדצר, יפי היכי דאיכא צרקיע: 'ישאג' 'ישאג' 'ישאג'. הרי ג': ואשה מספרת עם בעלה, כבר הגיע קרוב ליום וגני אדם מתחזקרים משנמן, והשוכצים יחד מספירים זה עם זה: מאי קא חשיב. סימנים הללו שנמן למשמרות הארץ היכן נקנו, צתחלת האשמורות אז צסוף: אורתא הוא. זאת הפוכים: ושמר. והמתין, כמו 'לא יאמר אדם לתבירו שגור לי צגד ע"ו פלוגית' (סנהדרין דף טז:), וצב"ק צפרק החול (דף ט:); 'שמרה עומדת על פתח תנרה', וכן 'אצבי שמר את הדצרי' (בראשית ז'), 'שומר למנויס' (שפיט ט:); תפלה קצרה. ['הציגו'], ולקמן מפרש לה צפרק תפלת השחר (דף טט:); אשרי המלך ששקצין אותו בביתו. כך, אשני כל זמן שהיה קלום זה צחון צהמ"ק: מפני חשד. שלא יאמרו זונה מוכנת לו שס: ומפני הפפודת. שחומת החורפה רעועה, ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו: תיפוק חיה. כלומר, למה לנו ג' טעמים לדבר אחד, הרי די צאסת מהן, חס לא צא ללמדך שיש שעות שאין השעס הזה וצריך להניס צצביל זה: צמדטי

להתפלל. ואמר לי, היה לך להתפלל בדרך. ואמרתי לו, מתירא הייתי שמא יפסיקו ביט עוברי דרכים. ואמר לי, היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. ואמר לי, בני, מה קול שמעת בחורבה זו. ואמרתי לו, שמעתי בת קול' שמנהמת ביינה ואומרת, אוי לבנים שבעונותיהם! החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי, חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך. ולא זו בלבד, אלא יבשעה שישאאל נכנסין לבתי בגסיות ולבתי מדרשות ועונין 'יהא שמייה הגדול מבורך', הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר, אשרי המלך ששקלסין אותו בביתו כך, מה' לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם: תנו רבנן, ימפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה, מפני חשד, מפני המפולת ומפני המזיקין. מפני חשד, ותיפוק ליה משום מפולת.

מאימתי פרק ראשון ברכות

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר. לעיל אמר מ'שעה שצני אדם נקנסין לאכול פסן צערבי שבתות', והכא אמר משעת טבילה, שהיא קודם צין השמשות: קשיא דרבי אליעזר דצריימא אדרבי אליעזר דמתנימין ואב"א, רישא דמתנימין דאו ר'

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר. תרי תנאי אליבא דרבי מאיר. קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר. תרי תנאי אליבא דרבי אליעזר. ואי בעית אימא, רישא לאו רבי אליעזר היא: עד סוף האשמורה: מאי קסבר רבי אליעזר, אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה, לימא עד ארבע שעות; ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה, לימא עד שלש שעות. לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה, והא קא משמע לן דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארשא. דתניא, רבי אליעזר אומר, שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי, שנאמר⁸ יי מקורם ישאג, וממעון קדשו יתן קולו, שאוג ישאג על גורו'. וסימן לדבר, משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים, שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה, מאי קא חשיב רבי אליעזר, אי תחלת משמרות קא חשיב, תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי, אורתא הוא; אי סוף משמרות קא חשיב, סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא, ימנא הוא. אלא חשיב סוף משמרה ראשונה, ותחלת משמרה אחרונה, ואמצעית דאמצעיותא. ואי בעית אימא, בולדו סוף משמרות קא חשיב, וכי תימא אחרונה לא צריך, למאי נפקא מינה, למיקרי קריאת שמע למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן קריאת שמע אימת. בין דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי. אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב, שלש משמרות הוי הלילה, יועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי, ואומר אוי לבנים שבעונותיהם! החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם: תניא, אמר רבי יוס, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי, שלום עליך רבי. ואמרתי לו, שלום עליך רבי ומורי, ואמר לי, בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו. אמרתי לו, להתפלל. ואמר לי, היה לך להתפלל בדרך. ואמרתי לו, מתירא הייתי שמא יפסיקו ביט עוברי דרכים. ואמר לי, היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה פעמים אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך. ולא זו בלבד, אלא יבשעה שישאאל נכנסין לבתי בגסיות ולבתי מדרשות ועונין 'יהא שמייה הגדול מבורך', הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר, אשרי המלך ששקלסין אותו בביתו כך, מה' לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם: תנו רבנן, ימפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה, מפני חשד, מפני המפולת ומפני המזיקין. מפני חשד, ותיפוק ליה משום מפולת.

קדיש אמר הדרכה, ושם היו עמי הארצות, ולא היו מציינים כולם לשון הקודש, לכן תקנינו צלשון פרגוס, שהיו הכל מציינים, שהם היה לשונם:

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר. לעיל אמר מ'שעה שצני אדם נקנסין לאכול פסן צערבי שבתות', והכא אמר משעת טבילה, שהיא קודם צין השמשות: קשיא דרבי אליעזר דצריימא אדרבי אליעזר דמתנימין ואב"א, רישא דמתנימין דאו ר' אליעזר היא. והא דקמני 'דצרי רבי אליעזר, אסוף הזמן קאי, דקאמר 'עד סוף האשמורה הראשונה', ופליגי רבנן עליה ואמרי 'עד תלות'. דרבי אליעזר דריש 'צצקנך' זמן המחלמ שכיבה, שצני אדם הולכים ללפנ, זה קודם וזה מחוסר, ורבנן דרשי כל זמן שכיבה, דהיינו כל הלילה, אלא ששעו קייג לדבר ואמרו עד תלות, ור"י לית ליה ההוא קייג: מאי קסבר ב"י. הוה ליה לומר זמן היציר: אי קסבר. דפליגי פנאי לקמן⁶ צהא מלמא, איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה, צמשמרות עצודת המלאכים ושרי שלום נחלק לשלשה חלקים, ראשונה לכת אחת, שניה לכת אחרת, שלישית לכת שלישית, ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: ודא קמי".

ג.

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר. לעיל אמר מ'שעה שצני אדם נקנסין לאכול פסן צערבי שבתות', והכא אמר משעת טבילה, שהיא קודם צין השמשות: קשיא דרבי אליעזר דצריימא אדרבי אליעזר דמתנימין ואב"א, רישא דמתנימין דאו ר' אליעזר היא. והא דקמני 'דצרי רבי אליעזר, אסוף הזמן קאי, דקאמר 'עד סוף האשמורה הראשונה', ופליגי רבנן עליה ואמרי 'עד תלות'. דרבי אליעזר דריש 'צצקנך' זמן המחלמ שכיבה, שצני אדם הולכים ללפנ, זה קודם וזה מחוסר, ורבנן דרשי כל זמן שכיבה, דהיינו כל הלילה, אלא ששעו קייג לדבר ואמרו עד תלות, ור"י לית ליה ההוא קייג: מאי קסבר ב"י. הוה ליה לומר זמן היציר: אי קסבר. דפליגי פנאי לקמן⁶ צהא מלמא, איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה, צמשמרות עצודת המלאכים ושרי שלום נחלק לשלשה חלקים, ראשונה לכת אחת, שניה לכת אחרת, שלישית לכת שלישית, ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: ודא קמי".

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר. לעיל אמר מ'שעה שצני אדם נקנסין לאכול פסן צערבי שבתות', והכא אמר משעת טבילה, שהיא קודם צין השמשות: קשיא דרבי אליעזר דצריימא אדרבי אליעזר דמתנימין ואב"א, רישא דמתנימין דאו ר' אליעזר היא. והא דקמני 'דצרי רבי אליעזר, אסוף הזמן קאי, דקאמר 'עד סוף האשמורה הראשונה', ופליגי רבנן עליה ואמרי 'עד תלות'. דרבי אליעזר דריש 'צצקנך' זמן המחלמ שכיבה, שצני אדם הולכים ללפנ, זה קודם וזה מחוסר, ורבנן דרשי כל זמן שכיבה, דהיינו כל הלילה, אלא ששעו קייג לדבר ואמרו עד תלות, ור"י לית ליה ההוא קייג: מאי קסבר ב"י. הוה ליה לומר זמן היציר: אי קסבר. דפליגי פנאי לקמן⁶ צהא מלמא, איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה, צמשמרות עצודת המלאכים ושרי שלום נחלק לשלשה חלקים, ראשונה לכת אחת, שניה לכת אחרת, שלישית לכת שלישית, ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: ודא קמי".

היה ד' דהתפלה תפלה קצרה. לכאורה משמע שאין זה 'הציגו', דהא קא צעי לקמן (דף ג.) מאי איכא צין 'הציגו' לתפלה קצרה, א"כ לפירוש הקונטרס שפירש צבאן דהיינו 'הציגו' קשה. אלא ע"כ היינו תפלה אחרת, דקמפרש לקמן⁹ 'צרי עמך מרזיב' וכו'. וגם על זה קשה, דלקמן אמרין שאין לומר תפלה של 'צרי עמך' אלא צמקוס סכנה, ורבי יומי לא הוה צמקוס סכנה, פירוש צמקוס לסטים, מדהשיב לו 'שמא יפסיקו צי עובדי דרסי' ולא השיב 'שמא יתרגווי לסטים'. וקראה לי פפירוש הסוקנטרס, תפלה קצרה דהכא היינו 'הציגו'. וזע"ג דלייט עלה אצ"י¹⁰ אמנן דמתפלל 'הציגו', היינו דוקא צעיר, אצל צשדה מופר. והא דאמרין לקמן מאי איכא צין 'הציגו' לתפלה קצרה, הכי קאמר, צין תפלה קצרה דאמר צפרק תפלת השחר (דף כט:); כגון 'צרי עמך' וכו', אצל ודאי תפלה קצרה דהכא צ"ל פ' 'הציגו':

ועונין 'יהא שמייה הגדול מבורך'. מכאן יש לתסור מה שפירש צמחור ויטרי', 'יהא שמייה רצא', שזו תפלה שאנו מתפללין שמינלא שמו, דקדקציב (שמות ח') 'כי יד על פס יד', שלא יהא שמו שלם וקסאו שלם עד שיתסיה ורעו של עמלק'; ופירושו כך, 'יהא שמייה', שס' יה, 'רצא', כלומר שאנו מתפללין שהיה שמו גדול ושלם, ומצריך לעולם' הוי תפלה אחרת, כלומר ומצריך לעולם הצא; וזה לא נראה, מדקאמר הכא 'יהא שמייה הגדול מצריך', משמע דתפלה אחת היא, ואינו רוצה לומר שהיה שמו גדול ושלם, אלא יהא שמו הגדול מצריך. וגם מה שאמררס סעולם, לכן אמררס קדיש צלשון הרמיית, לפי שתפלה נאה וצמח גדול הוא, על פן נפקון צלשון פרגוס, " שלא יצינו המלאכים ויהיו מתקנאין צנו; וזה אינו נראה, שהרי פמה תפלות יפות שהס צלשון עברי. אלא נראה, דאמררין צסוף סוטה (דף טט.), אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא וא'יהא שמייה רצא' דצמר אצדמא. שהיו רגילין לומר:

עין משפט ונר מצוה

א א טוש"ח לו"ח סימן א' סעיף ב ג:
ח ב טור לו"ח סימן י"ו:
ז א ופ"ב מהלכות רוחא ושמיית נפש הלכה ו' (סמ"ג עשין י"ט ועשין ע"ט) טוש"ע לו"ח סימן א' סעיף ו':

ליקוטי רש"י

משמרות. אשמורות, (שמי חלקי הלילה) ואשמורה חלק מהלילה) שהלילה נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבננו במסכת ברכות ואיכה ב' יט ע"פ שפתי חכמים]. שאוג ישאג עד גורו. מתאבל על חורבן ביתו וירמיהו כה ז'. תפלה קצרה. שבע מעין שמונה עשרה שלש ראשונות ושלוש אחרונות ממקן ואומר הכינוי צמלמע שיש זה מעין שלש עשרה ברכות והיא תפלה קצרה שמיקנו לעובדי דרכים [יפא פו:]; שאומר צצבעה ברכות מעין שמונה עשרה כגון 'ראשונות וג' אחרונות ממקן ואומר הכינוי צמלמע ואמסיס צמוע תפלה כדאמרין בברכות (כט.) ויש זה מעין כולם ודא ח:]; הכינוי לעת דרכין כי' ככלל י"א ברכות צברס אחת וג' ראשונות וג' אחרונות כהלכמן [לקמן טו:]; דת קצי. כאלס המכה צפטיס וקול ההגדה נשמע למרחוק ואיב ד' טו:]; אותה מדיה הממונה על פן יודעת צבעס לשונות מפני ששניה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמיס לזח ופעמיס לזח [סוטה לג:]; מונענע ראשו. כמודה [לקמן ז'].

[מכאן שידך לעמוד ב]

בבב"י חשד נמי צ"בא. שהאחד טוש מתכירו וקידושין פ:]; קדמו עיני אשמורות. חני הלילה שמי אשמורות (ההלים קט, קמח עי"ש עוד ובמהרש"א ח"א וברש"ש בסגין); עד חצות לילה היה צומנמם כסופ. דוד לא היה מנמסם אלא כשינת הסוס [ע"י ג:]; שזו הייתה שינת דוד מלך ישראל שיתן נשמי אלג"ס [סוכה כו:]; ויבם דוד ברי. צמלק כשפטטו על קלג ונהנו נשי דוד מיירי צספרי שמואל [ירשבים ב"ב כג:]; בחצות דה"לדה. כהחלק הלילה כחצות כמו (ש"א ט) פעלות (מהלים קנד) צמדות אפס צנו וזח פשוטו לישב על אופיוו שאין תלות שס דבר של חני, ור"ד כמו כחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דשמעת סמוך לו לא לפניו אז ללחוריו [שמות יא, ד ועי' במהרש"א ח"א].

עין משפט
נר מצוה

י' מיי"ג פ"ג מהלכות
זבילות הלכה ט' סמ"ג עשין
דרכנו ב' טור וס"ע יו"ד סימן
שער סעף טז:

רב נסים גאון

תנו רבנן מפני ג' דברים
כז' ותיפוק ל' משום
מזיקין בתרי מכלל דתרי
לא מזקי להו. ואיתא
מיפרשא בפרק כיצד מברכין
על הפירות (דף מג) דתני
לאחר נראה ומוזק לשנים
נראה ואינו מזיק אלא אם כן
יהיה אותו המקום קבוע
למזיקין צריכין לחוש להם
ואפי' בתרי כדאמר ברובא
דקביעי נראה ומוזק לשנים
אשה אחת מתיתחת עם שני
אנשים והואיל (והשנים) ונתן
שנים) מותר להן להתחת עם
האשה כי תחדש מתחלה
מכבינן אלא אם כן היו
פרוצים כי הפרוצין תחדש
קבוע הוא בתו ואפי' אם
היו עשרה כדאמרי' (שם)
אמר רב יהודה אמר שמואל
לא שנו אלא בכשרים אבל
בפרוצין אפילו עשרה נמי
לא מעשה היה והוציא
י' במטה וזוהי העיקר אמרי'
נמי זכא בתרי ופרצי: ר' יוירא
אמר עד חצות לילה

תורה אור השלם

א) ונאב גרעון ונאב איש
אשר אחו בקצה המזנה
ראש האשכנז התיכונה
אך הקם הקימו את
העשרים ונתקעו בשופרות
(נפון הבדים אשר כבדים:
[שופטים א' יט])

ב) חצות לילה אקום
להודות לך על משפטי
צדקך: [תהלים קמ"ב]

ג) קדמו עיני אשמות
לשיח בארתיך:
[תהלים קמ"ב, נשא]

ד) קדמתי בגשף ואשונה
לדברך וילחתי:
[תהלים קמ"ב, נשא]

ה) בגשף בערב יום באישון
לילה ואפלה: [משלי יט]

ו) וזכב דוד מהגשף ועד
הערב למחרתם ולא נגמל
מחם איש כי אם ארבע
מאות איש נגר אשר רכבו
על הגמלים ונבסו:
[שמואל א' ה' יז]

ז) ויאמר משה כה אמר יי'
בחת חלילה אני ויצא
בתוך מצרים: [שמות יא' ד]

ח) ואחרי אחתהל יהודיע
בן בניו ואביתר ושר צבא
למלך יואב:

[דברי הימים א' ח' יד]

ט) ונצת אחיהפל אשר
יעץ בימים ההם כאשר
ישאל קרי ולא כתיב איש
בדבר האלהים בן כל עצת
אחיהפל גם לדוד גם
לאבשלם: [שמואל ב' כו' גנ]

ליקוטי רש"י

[החתולה בעמוד א]

בגור היה תלוי צמעה
ממדתו ש' דוד וכו'. נקב
ש' כלפי נפשו היה וכללה רוח
לפניה מנשמת דקיימל לן (כ"ב)
כה). לרע רוחות מנשנות בכל
יום מוכותם צבקר וכות
דומות תנאי היום ומערכת
תחילת הלילה ופניות תנאי
הלילה כמהלך תמה שמהלכת
מוחה לרוח ומדרוש למערכת
ומערכת ללפון ותחיל צימנות
(עכ) כל חזון קרענים שנה
שהי ישרל ממדד אף על פי
שנושין היו ולא נשנה להם רוח
לפניות ביום לא היה יום שנה
קומין. פרנסה מועטת.

ג:

במקומן

לעיל דבתרי ופרצי' ליכא משום מזיקין, איירי דסתם
שלין רגילין': אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. ופסק
ר' אלפס משום רב האי, דוקא דברי תורה, אצל דברים דעלמא לית
לן דה. * ודוקא דארבע אמות שלום:

רוח צפונית מנשבת. פירוש, לבדה.
דקא אמרין צפרק לא יתפור
(כ"ב דף כה). שהיא מנשבת עם כל
אחד ואחד:

ואתא איהו ואמר 'פחצות'. ואם
תאמר, מכל מקום לימא
'פחצות' כמו ש'אמרו לו מן השמים,
דקא חמת אמרו לו. וי"ל, שלא נראה
לומר להם דבר שלא היה יכול
להאזות ולהוכיח אם ישאלו לו:

ואין הבור מתמלא מחוליותו. פירש
רש"י, אם יתפור ויתור צו
עפרו לא יקא מלא. וימיה, דאין
הפדון דומה לר'אה, שהרי לא היה
אומר להם אלא ליעול מן העשירים
וליתן לעניים; ואם היה מנהי ליעול
מן העניים ולתור וליתן להם, אז היה
דומה למשל. ומפרש רבינו פס,
'מתולתו', מנדיעמו. כלומר, אין הצור
מתמלא מן המים הנוצעים צו.
וצתוספתא' יג, אין הצור מתמלא
מתולתו, אלא אם כן מושקין לו מים
מזד אחר. ור"י פירש, ש'אם תתפור
מזד זה ומים מזד אחר לא יתמלא,
שמה שטמן פאן חסר פאן, כמו
כן מה שטמל מן העשירים יתספר
מן העשירים:

דגיהו

מאימתי פרק ראשון ברכות

בחדתי. שספלה מדש, שהחומה שלהם נפלה ועודנה צחוקתה: חדש
נמי ייבא. דמתן (במסכת קידושין דף פ:) אצל אשה מתקדמת עם שני
אנשים: בתרי ופרצי. דלמרין הסם, לא שנו אלא בצשרים: במקומן
חיישינו. במקום שהם מלווין
בשדה: 'קדמו עיני אשמורות'. אלמא
תלות לילה שהיה דוד עומד, שפי
משמרות יג דהם: ור' נתן. אמר לך,
האי 'קדמו עיני אשמורות' דקאמר
דוד, קדמו לשאר מלכים קאמר, דערין
לעמוד בשלש שעות ציוס, בתחלת שעה
שלישית: שית דליציא. תלות לילה הו'
שש שעות: ותרתי דימא. ששאר
מלכים שנים, הוו להו פרסי משמרות
של שמונה שעות: אלא דדבר דהרה.
אסור לספר לפניו, שהכל מציין לספר
צדק, והמת דומס, והוא ליה 'לועג
לרש סרפ עושהו' (משלי י:). אבא
מיצי דעלימא. שליין גנאי למפרש צדק,
לית לן דה: מאורתא. מתחלת הלילה:
'בגשף בערב יום'. דהעריב היום קרוי
'גשף': ה"פ. (6) קרא ד'תלות לילה':
מעולם דא עבר עלי חצות דליה
בשינה. שקודם לכן הייתי עומד:
מתנמנם בפוס. עוסק בחורב כשהוא
מתנמנם, כפוס הזה שאינו נרדם
לעולם אלא מתנמנם ועורר ממיד:
בשירות ותשבחות. והכי מפרש
דהוא קרא 'להודות לך' וגו':
ימחרתם'. ליום מתקם של תנייתם
סם: דה"ג אי הכי לכמוז 'מהגשף ועד
הגשף' או 'מהערב ועד הערב', אלא
אמר רב אשי פרי גשפי הו': גשף
ימא. קפד ועלה, כמו 'לגשוף
מדוקפיה' (מגילה דף ג.), וקמו 'האי
צוקא דאקמא דשף מדוקפיה, ערפה'
(פולין דף מנ:). ואתא איהו ואמר
'פחצות'. לפי שלא היה יודע לכון
השעה ולהעמיד דבריו בשעת המאורע:
בגור היה תלוי למיעה מפתחו.

ונקציו לגד לפון, פון שהגיע תלות
הלילה רוח פנוית מנשבת צו, דאמר
מר (כ"ב דף כה). ארבע רוחות מנשנות
בכל יום ויום, שש שעות ראשונות של
יום מנשבת רוח מזרחית מהלך החמה,
וא שש אחרונות רוח דרומית, ובתחלת
הלילה רוח מערבית, ובתלות הלילה
רוח פנוית (ג): אין הבור מתמלא
מחוליותו. העוקר חוליל מזור כרוי
ומור ומשליכו למור, אין מתמלא צדק.
אף פאן, אם אין אמת מכין לעניים
באחיותא. אחי הדקדך ילכו, והיאך
יציצו מלך ומשחית, וטכסיסי מלרע
מלמטה: ונמליבין בפנהדרין. טטלין
מס רשות קדי יתפלטו עליהם:
ושואלין באורים ותומים. אם ילליתו:
ה"ג מאי קרא יאסרי אסיתופל
בדרין: יי' שייך לעיל (גליין):
לשון פי' רש"י שלפנינו ומ"מ
קשה לב' הפירושים, עיי"ש:

דגיהו

ואין הבור מתמלא מחוליותיו.
אמר להם, לכו ופשוטו ידיכם בגדוד. מיד יעצים באחיותפל, ונמליבין בפנהדרין, ושואלין באורים ותומים. אמר
רב יוסף, מאי קרא. [דכתיב] וי'ואחרי אחיותפל בגיהו בן יהודיע' ואביתר ושר צבא למלך יואב'. 'אחיותפל'
זה יועץ, וכן הוא אומר (עצת אחיותפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים';

נראה להם רוח פנוית תנאי הלילה אלמא תלות לילה עת שיצאה לעולם ופעמים שהיא מנשבת אף ביום והיא רוח נוסח ויפה לנביות והיום מאיר כה. ועוסק בתורה. כדכתיב תלות לילה אקום (מהלים

מסורת הש"ס
עם הוספות

6) מוספתא פרק א' (ג) לקמן
טו. (ג) שמות פרק ג'
7) נוסח כו': (ס) גשין וי'
8) סנהדרין טו כל העין,
9) לקמן טו. (פ) לקמן יח.,
10) לקמן נא, (י) נפ' מי שממו
ילא. (כ) לקמן יח., (ל) ונע'
מוס' סנהדרין טו. (מ) בחוסי'
רה"ח הביאו ממדרש שמואל
ובעין זה במדרש שוחר טוב
(שמואל פ"ר כו) ועיין שפתי
חכמים, (ס) ויקרא ב' ב,
(פ) במדבר יג' לג.

הנהגות הב"ח

6) רש"י ד"ה ס"ק האי
קרא דלמי: (3) ד"ה כור וכו'
לפניות הס"ד ואחר כך לרין
ליום ד"ה אין הקומין
משבע את הארי מל' מלא
קומצו) מלא כף מחציר
אינו משבע את הארי.
פ"א קומין לשון גהני
בעיניו כחגבים) כדמחרגם
כקמצין ר"ל מחבב אחד
אינו שבע ארי הס"ד ואח"כ
מ"ה ואין סתר:

הנהגות הגר"א

[א] רש"י ד"ה כור. וש כו'.
י"ב חלוין (אלא שג אחרות)
רוח מערבית ובתחלת הלילה
רוח דרומית וכמ"ס מ"מ
פ' נחלשת):

גליון הש"ס

גמ' בתרי חדש נמי ייבא.
עש"ך יו"ד ס' קמ"ב ס"ק
כו': שם ובה"א ועצת
אחיותפל כו'. עיין משנות
רש"י ס' מ"מ: תוס' ד"ה
אין אומרין כו'. ודוקא
בד' אמות שזו. עי' מוס'
כ"ק טז: ד"ה שהוסיפו שמסס
כלא לה:

הנהגות וציונים

6] תיבת "תנא" ט"ס היא
(אלפי מנשה) וכן בכת"י
ליא (בית נתן): [ג] צ"ל מאי
תיכונה תיכונה שבתיכונות
(וכ"ה בילקוט שמעוני
שופטים כג, והגיוסא
שבגמרא לפנינו אינה מובנת,
רש"י: [ג] גי' רי"ף ורש"י
(גליין). הנוסח ברי"ף (כפ' מי
שמות) לא נצרכא אלא
אפילו לדברי תורה, וכ"ה
הנוסח "לא נצרכא" בכת"י
וכל הראשונים, והמהרש"ל
שהיה לפניו נוסח הדפוס לא
אמין אלא" מחק תיבות אלו
והגיה תחתיהם אפילו (דק"ס
ע"ש אות ש: [ד] המהרש"ל
מחק תיבת "דוד" עיי"ש:
[ט] ס"א נמחק. ג"א אלא
דא"י בחצות למחר כי
השתא פי' שדבר עמו
בחצות ואמר למחר כי השתא
ולפ"ו לא קשה קושית התוס'
(העקב מחולופי גירסאות
בש"ס אמ"ד תע"ד), ועי' פני'
שביאר יותר ג"א זה. והצ"ח
כתב כס"א שמוחקים "למחר
כי השתא": [פ] עפר שערפ
הבור ר"מ מעפר שחופרין מן
הבור אינו מתמלא עד שיתוסף
בו עפר אחר ערוך ערך חלי'
א' (גליין): [ז] בקרא איתא
יהודיע בן בניוה וע"פ
גירסת התוס' (לקמן ד' ע"א)
כ"ה גם בגמרא: [ח] צ"ל
שהחומה שלא נפלה עודנה
בחזקתה (יעב"ץ, מהר"ץ
חיות, ועיין רש"י: [ט] צ"ל
דבתרי ייבא וכו' ותיבת
"ופריצי" נמחק (הר"י
בדרין): [י] בחוספות ר"פ נוסף
שם: [כ] שייך לעיל (גליין):
ל' עיין מהרש"ל שאין זה
לשון פי' רש"י שלפנינו ומ"מ
קשה לב' הפירושים, עיי"ש:

^[1] ונמליבין בפנהדרין. טטלין מלמטה: ונמליבין בפנהדרין, ושואלין באורים ותומים. אמר

^[2] רב יוסף, מאי קרא. [דכתיב] וי'ואחרי אחיותפל בגיהו בן יהודיע' ואביתר ושר צבא למלך יואב'. 'אחיותפל'

^[3] זה יועץ, וכן הוא אומר (עצת אחיותפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים';

מסורת הש"ס

עם הוספת

6) מס' דרך ארץ וטעם פרק ג, עיין תוס' קידושין ל' ד"ה אל (ועיין בי"מ דף כג:), **7**) סנהדרין ק"ז נ"ז ע"ב וטעם דף לו, **8**) פ"ד רבינוא ע"ג, **9**) ע"י ירושלמי ה"א, **10**) נדה דף י"ט, **11**) שם דף כד:, **12**) בסנהדרין טו: עיי"ש (מהרש"ל), **13**) ש"א כב י"ב, **14**) נוכ"ה ערוך ערך אחר, **15**) סנהדרין פ"ג, **16**) נוע"י נמוס' סנהדרין טו: ד"ה ואלתי'.

הנהגות חב"ח

6) רש"י ד"ה תליסר וכי, ליל שבער של שלשה עשר ולמחרת יגיה **11** ארבעה עשר: **7**) ד"ה שהיה מכלים כי, מכלים את פני הכי: **8**) ד"ה לולא כי, ענינו ה' בארץ ישראל כנר טרדוני: **9**) ד"ה כיאה וכי, שכלו לארץ כימי יחושע: **10**) ד"ה רלוויס היו ישראל לעשות: **11**) ד"ה לימרו כי, עליוסר דלמר ע"י טוף:

תורה אור השלם

א) יואב אל כל הצבא ישראל ובנהו בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי:

[משולב ב ב, כג]

ובנהו בן יהודע על הכרתי והפלתי ובני דוד הראשונים ליד המלך:

[עריה השים א א, יח]

ב) ויהי כבודי עורה הנבל וכבוד אעירה שחר:

[תהלים ג, ט]

ג) תפלה ללוד הפח"י אנך עניי כי עני ואביו אני: שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך אתה אלהי תבואת אלד:

[תהלים א א, כ-א]

ד) חצות לילה אקום להודות לך על מושפתי צדך:

[תהלים קיט, כב]

ה) ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש:

[תהלים קיט, כח]

ו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני:

[משלי כ, יח]

ז) חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דברי:

[משלי כ, י"א]

ח) לולא האמנתי לראות במוי יי בארץ חיים:

[תהלים כ, יג]

ט) והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשבתך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך:

[בראשית כח, יח]

י) וירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני חצות:

[בראשית כח, י"ז]

כ) תפל עליהם אימחה ופתר בגדל ויועך ודמו כאבן עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קניית:

[שמות טו, יח]

הנהגות וציונים

א) י"א ויחמה נקרא שםם אורים ותומים אורים שמוארים את דבריהם תומים שמש"מים את דבריהם ועי' ביומא ענ ע"ב ביליון: **ב**) בילוקט שמעוני פ"א ליתא תיבת "לישראל" וגוי ישיה היא דפרשה זו שפת אמת מנדיים חדשים: **ג**) עיין ביבמות דף ע"ט, בתוס' דגסר ר"ת אלא איש בעל [נקרא איתא אשבעל (ד"ה א"ח, ל"ג, טו, לט)] שמו ועיש' (גיליון), כתב המהרש"א דהאי מפיכותש הוא בן יהונתן כמו שנאמר במפרש צדבא (ש"כ טו), וברד"י (א ח, לד) קראהו מריב בעל וכצ"ל בגמ' לא מפיכותש שמו אלא מריב בעל שמו עיי"ש: **ד**) עיין במהר"ק חיות בשם עין יעקב דלא גריס "בחכמות" דמשלי ברוח"ק נאמרה ועיי"ש: **ה**) הקרומים הנוצרים עם הוולד היוצאים מרחם האם אחר הלידה: **ו**) מלשון נגהי, ועיין רש"י לקמן נט ע"ב בריה נגהי:

ב) ויהיה בן יהודע זה סנהדרין, שהיה אז בית דין: וכן הוא אומר **ב**) ויהיה בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי, לראשון וקודם להם, שבתחילה נוטלים רשות ואח"כ שאלים אם יללימו: **א**) אורים ותומים, שכל ימי דוד היה נשאל בצדיקת, עד מלחמת אנשלוס ששאל צדיקת ולא עלתה לו ושאל דודק ועלתה לו, קדמרינן בסדר עולם⁽¹⁾, ונספלך אז מן הפהפה: **ש**) בורתים את דבריהם, שאומרים דברים קלזים וגמורים, שלא יסתמו ולא יוסיפו: **ש**) צבא גמלך יואב, להוליך אנשי המלחמה: **מ**) אי קרא, דכנור היה פלוי למעלה ממטמו ומעוררו: **ע**) עורה כבודי, אל תסתפדי בשניה כשאר מלכים: **א**) עירה שחר, שאר מלכים השחר מעוררן, ואני מעורר את השחר⁽²⁾: **ש**) שא יטעו אצטגניי פרעה, אם אני ידע לבנון השעה, הם חכים יודעים לבנון השעה, וקודם שגישע תלוט יהו סנורים שהגיע, ועדיין לא פאה המכה, ויאלמרו משה צדאי הוא, הלכך טוב ללחוץ לשון חיי ידע: **ד**) אמר מר, במסכת דרך ארץ: **ו**) תאחו, תהא נלחו ונלשל דצצריך: **ת**) עיר נגהי ארבער, ליל שבער שלשה עשר:

י) מ"ד ככותב בדב, שהנשים מראות לו דם נדה אם טמא אם טהור, שיש מראות דם טהור בלשה⁽³⁾: **ו**) ובשפיר, הוא עור הולך שהעצמות והגידים והבשר נוצרים צחוכו, ויש שפיר שהאשה יושעת עליו ימי טומאה וימי טהרה, ואי זה, זה המרוקס, ובמסכת נדה (דף כה), מפרש לה, ויש שפיר מלא מים ודם, שאינו כשזב ולד⁽⁴⁾ לישב עליו טומאת יולדת וימי טהרה: **ו**) בשליא, דתנן (ס"ט ב) אין שליא בלא ולד, והוא כמין לבוש שהולך שוכב צחוכה וקורין וטעי"דור"ס צלע"ו, ומניא (ס"ט) אין שליא פחותה מטפה, ותחתה כחוט של ערב וסופה כמורמנוס, והיו מציאין אותה לפני לראות אם יש פה פשיעור ואם עשויה דת שליא, שתציקנה שהיה ולד צחוכה ונמוס ותשכ עליו ימי טומאה וטהרה, אם לאו: **ז**) וזיתי וחיביתי, שייך צדיני ממונות ודיני נפשות: **ט**) שפאתי וטהרתי, בהלכות טומאה וטהרה: **פ**) מפיבושת, [מפי בושת], דצצרי הלכה היוצאין מפיו היה בושת לדוד, שפעמים שהיה טועה והוא אומר לו טעית: **פ**) עיךך, צחוכה שהיה דוד מקטין ענינו וזה ואל ממנו כלל: **א**) אלא דניאא שמו, צמקוס אקד אומר (שמואל ב ג') ומשנהו כללך

לאצינול אשת נצל וגו', ובמקום אחר אומר 'והשני דניאל לאצינול, דצצרי הימים (6 א): **ש**) שהיה מבדים פני מפיבושת, כל אב, מכלים את (3) הרב, שהיה אב צחוקאות: **י**) אלא האמנתי לראות במוי יי, אקוד על ידאי, לדרוש את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב, לומר שלא דבר צרור היה לו לראות בטוב השם, 'לולא' לשון אם לא, כמו 'לולי אלהי אבי וגו' היה לי' (גראשית לב): **ש**) שמוא יגרום החטא, סיחורא הוא, לעולם מותקן צידו שהוא חסיד, וזה שפסק צידו אם יראה בטוב השם, לפי שהיה ירא שמוא יתטול ויגרום הטעם מלראות בטוב: **י**) וירא יעקב, שמוא גרום החטא, ביאה ראשונה, שצבו (7) צימי יהושע: **י**) ביאה שנייה, כשעלו מגלות צבל צימי עורא: **י**) ראויים היו (8) ליעשות להם גם, לצב ציד רמה: **א**) אלא שגרו החטא, ולא הלכו אלא צרשות פורש, וכל ימי מלכי פרס נשפעצדו להם, לכורש ולנחשורוש ולקריוש הקטרוון: **ח**) חכמים כמאן סבירא דהו, צמשמעות 'צשקצב' האמור צחוקה: **א**) בר' אליעזר סבירא דהו, דאית ליה 'צשקצב' כל זמן שצני אדם עומקין לילך ולספב, זה מקדים וזה מאחר: **י**) ימיר בר' אליעזר, דאמר (י) סוף האשמורה הראשונה, דודאי כל שדעמו לישן כצר שכב וישן: **ו**) ואי

'בניהו בן יהודע' זה סנהדרין, ואביתר' אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר ⁽⁸⁾ 'ובניהו בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי': ולמה נקרא שמום כרתי ופלתי, 'כרתי' שבורתים דבריהם, 'פלתי' שמופלאים בדבריהם: ⁽⁹⁾ ואחר כך 'שר צבא למלך יואב', אמר רב יצחק בר אבא, ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי, מאי קרא, ⁽¹⁰⁾ 'עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר', רבי זירא אמר, משה לעולם הוה ידע, ודוד נמי הוה ידע; וכוון דדוד הוה ידע כנור למה ליה, לאתעורי משנתיה; וכוון דמשה הוה ידע למה ליה למימר 'בחצות' משה קסבר שמוא יטעו אצטגניי פרעה ויאמרו משה בראי הוא; דאמר מר, ⁽⁶⁾ למד לשונך לומר איני יודע⁽⁶⁾, שמוא תתבררה ותאחו, רב אשי אמר, בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבער הוה קאי, והכי קאמר משה לישראל, אמר הקדוש ברוך הוא למחר 'בחצות הלילה' כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים: ⁽⁷⁾ לדרוך שמרה נפשי כי חסיד אני, לוי ורבי יצחק, חד אמר, כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, לא חסיד אני, שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני ⁽¹⁾ 'חצות לילה אקום להודות לך', ואידך, כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, לא חסיד אני, שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני די מלובלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה, ולא עוד, אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיכות רבי, ואומר לו, מפיכות רבי, יפה דנתי, יפה חיביתי, יפה זכיתי, יפה טהרתי, יפה טמאתי, ולא בושתי, אמר רבי יהושע בריה דרב אידי, מאי קרא, ⁽¹¹⁾ 'ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש', תנא, לא מפיכותש שמו, אלא איש בשתי שמו, ולמה נקרא שמו מפיכותש, שהיה מבייש פני דוד בהלכה, לפיכך וזה דוד יוצא ממנו כללך, ואמר רבי יוחנן, לא כללך שמו, אלא דניאל שמו, ולמה נקרא שמו כללך, שהיה מכלים פני מפיכותש בהלכה, ועליו אמר שלמה בחכמתו⁽¹²⁾, ⁽¹⁾ בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, ואומר ⁽¹³⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁴⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי דבר', ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽²⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽²¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽²²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽²³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽²⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽²⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽²⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽²⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽²⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽²⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽³⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽³¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽³²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽³³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽³⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽³⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽³⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽³⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽³⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽³⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁴⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁴¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁴²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁴³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁴⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁴⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁴⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁴⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁴⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁴⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁵⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁵¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁵²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁵³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁵⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁵⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁵⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁵⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁵⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁵⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁶⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁶¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁶²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁶³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁶⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁶⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁶⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁶⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁶⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁶⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁷⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁷¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁷²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁷³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁷⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁷⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁷⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁷⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁷⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁷⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁸⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁸¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁸²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁸³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁸⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁸⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁸⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁸⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁸⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁸⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁹⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁹¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁹²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁹³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁹⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁹⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁹⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁹⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽⁹⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽⁹⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁰⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁰¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁰²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁰³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁰⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁰⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁰⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁰⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁰⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁰⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹¹⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹¹¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹¹²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹¹³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹¹⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹¹⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹¹⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹¹⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹¹⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹¹⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹²⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹²¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹²²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹²³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹²⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹²⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹²⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹²⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹²⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹²⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹³⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹³¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹³²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹³³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹³⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹³⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹³⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹³⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹³⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹³⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁴⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁴¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁴²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁴³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁴⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁴⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁴⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁴⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁴⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁴⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁵⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁵¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁵²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁵³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁵⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁵⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁵⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁵⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁵⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁵⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁶⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁶¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁶²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁶³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁶⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁶⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁶⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁶⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁶⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁶⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁷⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁷¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁷²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁷³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁷⁴⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁷⁵⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁷⁶⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁷⁷⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁷⁸⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁷⁹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁸⁰⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁸¹⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר ⁽¹⁸²⁾ חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, ודוד מי קרי לנפשיה חסיד, והכתיב ⁽¹⁸³⁾ 'לולא האמנתי לראות במוי יי חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר

שינון

דף ב

מאימתי תחילת זמן קריאת שמע בערבית

- למשנתנו ולחכמים ורבי יהושע בבריתא, משעה **השכהנים** שנטמאו וטבלו והעריב שמשן נכנסים לאכול **בתרומות**, דהיינו **בצאת הכוכבים**.
- הקורא קודם זמן זה לא יצא ידי חובה**, משום שנאמר יבשכבך ואין זה זמן שכיבה.
- לרבי חנינא**, משעה **שהעני** שאין לו נר להדליק בסעודתו **נכנס לאכול** פתו במלח, דהיינו מעט אחר צאת הכוכבים.
- מכך שבבריתא שנו שיטה זו כדעה **בפני עצמה**: מוכח: א. אין זה הזמן **השכהנים** אוכלים בתרומה, כי אם **כן**, במה הוא חולק על **רבי יהושע**. ב. זמן זה הוא **אחרי שהכהנים** אוכלים, כי אם לא, במה הוא חולק על **רבי אליעזר**.
- לדעה א' בדעת **רבי מאיר**, משעה **שבני אדם נכנסים לאכול** פתם **בערבי שבתות** שהכל מוכן ומקדימים לסעוד.
- לדעה ב' בדעת **רבי מאיר**, משעה **השכהנים טובלים לאכול** בתרומתן, דהיינו מעט קודם בין השמשות נוסבר **כרבי יוסי** שזמן בין השמשות הוא כהרף עין לפני צאת הכוכבים, וקודם זמן זה הכהנים טובלים, וכיון שהוא סמוך לחשיכה נקרא זמן שכיבהך.
- לרבי אליעזר** בבריתא, משעה **שקידש היום בערבי שבתות**, דהיינו תחילת בין השמשות לשזמן זה הוא ספק לילה ויש לפרוש בו ממלאכהך.
- לרב אחא או רב אחאי, משעה **שרוב בני אדם נכנסים להסב** בימות החול [פירוש אחר, בערב שבת].

עד מתי זמן קריאת שמע של ערבית

- לרבי אליעזר**, עד סוף **האשמורה הראשונה** [שליש הלילה], ודורש יבשכבך' זמן התחלת שכיבה שבני אדם הולכים לשכב זה קודם וזה מאוחר.
- לחכמים**, עד חצות, וסוברים שכל הלילה עד עלות השחר נחשב זמן שכיבה אלא שאמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה.
- לרבן גמליאל**, עד **עלות השחר**, וסובר שלא עשו סייג להרחיק את האדם מעבירה.
- לבריתא**, עד שעה **משמיים העני** את **סעודתו**, ודורשים 'ובשכבך' תחילת זמן שכיבה.
- [לרבי שמעון בן יוחי בשם רבי עקיבא (נ:)]**, עד הנץ החמהך.

איזה מצוות זמנן עד עלות השחר ובאיזה מהן חכמים גזרו עד חצות

- לחכמים ורשב"ג, קריאת **שמע של ערבית**. ונחלקו האם **גזרו בזה עד חצות: לחכמים, גזרו** כדי לזרז את האדם שלא יסבור שיש לו עוד שהות, ובתוך כך יעלה השחר ויעבור הזמן. לרשב"ג, לא גזרו.
- קרבות הנאכלים ליום ולילה** כגון חטאת, אשם, כבשי עצרת, מנחות ותודה, מעיקר הדין מצות אכילתן הוא עד עלות השחר נואח"כ נעשים נותר שנאמר ילא יניח ממנו עד בוקר' (רש"י), וגזרו **חכמים עד חצות** כדי שלא יכשלו באכילתן לאחר עלות השחר ויתחייבו כרת.
- הקטר חלבי קרבנות ואבדי עולה** שנורק דם הבחמה ביום, מצוה להעלותן על המזבח כל הלילה, ואם לא העלום על המזבח עד עלות השחר נפסלו בלינה שנאמר ילא ילין לבוקר'. בדין זה **לא גזרו חכמים** עד חצות, ונקטו זאת כאן רק כדי ללמוד שדבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה.

מפני מה שנה התנא את זמן קריאת שמע של ערבית קודם זמנה בשחרית

א. לפי שק"ש של ערבית מוזכרת תחילה ב**פסוק 'בשכבך ובקומך'**. בפסוק זה נאמר חובת קריאת שמע ועל זה שנה התנא 'מאימתי' זמן הקריאה.

- כשם שבבריתא **העולם** נאמר יזיה ערב ויהי **בוקר'**, ומה שלהלן (יא.) הקדים לפרש את דיני ברכות קריאת שמע של שחרית, הוא משום שאחר ששנה זמן ק"ש של ערבית שנה זמנה בשחרית והמשיך לפרש דיני ברכותיה, ואח"כ חזר לפרש דין ברכות ק"ש של ערבית.

ברכות ב - ד

פרק ראשון - מאימתי

מתי כהן טמא מובל כדי לאכול בתרומה ומאימתי הוא מותר בה

זמן הטבילה הוא קודם בין השמשות, ונחלקו בזמן זה של בין השמשות:

- לרבי יוסי ורבי מאיר**, היינו כהרף עין לפני צאת הכוכבים. ולכן נקט **רבי מאיר** שזמן קריאת שמע הוא משעה שהכהנים טובלים לאכול בתרומה, שזה סמוך לחשיכה ונחשב זמן שכיבה.
- לרבי יהודה**, היינו מהלך **חצי מיל** לפני צאת הכוכבים. ולכן הקשה על **רבי מאיר** יזהאל כהנים טובלים מבעוד יום' ואין זה זמן שכיבה.
- זמן היתר אכילת תרומה** הוא **בצאת הכוכבים** ואין הכפרה [הבאת קרבן כגון של זב וזבחן מעכבת מלאכול. **המקור:**
- היתר אכילה **בצאת הכוכבים**, שנאמר **ו'בא השמש וטהר** ואחר יאכל מן הקדשים', דהיינו בגמר שקיעת השמש שאז היום 'טהר' [עבר ונפנה מהעולם] מותר לאכול תרומה.
- אין הבאת **קרבן מעכבת** מלאכול תרומה: **לרבה בר רב שילא**, כי **לפי** זה פירוש הפסוק הוא, בבוא השמש וזריחתה ביום השמיני יטהר האדם את עצמו בהבאת קרבנותיו ואחר כך יאכל, ואם כן היה לפסוק לומר **'ויטהר' בלשון ציווי**. **למערבא**, מכך ששינוי 'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן **סימן** לרבר **צאת הכוכבים**, הרי שביאת השמש מעכבת ולא הבאת הקרבנות.

כדי ללמוד הלכות אלו שנה התנא 'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן' ולא שנה בפירוש 'מצאת הכוכבים'.

מהיכן יש זכר לכך שהיום כלה בצאת הכוכבים

שנאמר יזהיו לנו הלילה משמור והיום **מלאכה**, הרי שזמן המלאכה היה ביום, ונאמר יזאנחנו **עושים במלאכה** וחצים מהזיקים ברמזים **מעלות** השחר **עד צאת הכוכבים**, הרי שהיום מסתיים בצאת הכוכבים. מפסוק זה לחוד אין הוכחה, כי יש לדחות שהיום מתחיל בנץ החמה וכלה בשקיעה, והם הוסיפו לעבוד בלילה דהיינו מעלות השחר עד הנץ ומהשקיעה עד צאת הכוכבים.

דף ג

דעת רבי אליעזר בענין המשמרות שבבליה

- יש **שלוש משמרות** בלילה וכדעת **רבי נתן**, ובכל משמור הקב"ה **שואג כארי** על חורבן ביהמ"ק. [נהמלאכים עוסקים בלילה בעבודת השירה, והם מחולקים לג' כתות, כל כת עוסקת בזמן אחר וזה נקרא 'משמרת' (רש"י)].
- הטעם שאמר** שסוף זמן ק"ש הוא 'עד סוף **האשמורה** הראשונה' **ולא** אמר בפירוש זמן ניכר 'עד **ארבע שעות**', הוא כדי **ללמוד** שכשם שברקיע יש היכר בחלופת המשמרות, כך יש לזה סימני **היכר בארץ**.

- סימני **היכר** שיש **בארץ: בראשונה** חמור נוער, **בשניה** כלבים צועקים, **בשלישית** תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה.
- נחלקו האם** הסימנים הם **לתחילת** המשמרות או **לסופן**:

לתירוצ א', הם סימנים **לזמנים שונים: סוף משמרת ראשונה**, אבל לתחילתה שהיא בצאת הכוכבים אין צריך לתת סימן. **אמנע** משמרת **האמצעית, תחילת** משמרת **אחרונה**, אבל לסופה שהיא ביום אין צריך לתת סימן.

לתירוצ ב', כל הסימנים הם **לסוף המשמרות**. **הצורך בסימן לסוף משמרת** אחרונה הוא לאדם הישן בבית חשון ואינו יודע אימתי זמן ק"ש, שבשעה שאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו יקום ויקרא.

אלו הלכות למד רבי יוסי מאליהו הנביא ואין למד

- אין **נכנסים לחורבה**. מכך שהוכיחו על כניסתו לחורבה.
- מתפללים בדרך**. מכך שאמרו לו שהיה לו להתפלל בדרך.
- המתפלל **בדרך** מתפלל **תפילה קצרה** [הבענון]. מכך שאמרו לו שכדי שלא יפסיקוהו

עוברי דרכים היה לו להתפלל תפילה קצרה.

מתי ומה אימר הקב"ה מתוך צער על חורבן ביהמ"ק וגלות ישראל

א. **לרבי אליעזר ורב יצחק בר שמואל** בשם **רב**, בכל משמור **מג' משמרות שבבליה**, הקב"ה שואג כארי ואומר יאוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם', שנאמר י' ממרום **ישאג** וממועון קדשו יתן קולו **שאוג ישאג** על נוהו [ב'יהמ"ק].

אליהו הנביא אמר **לרבי יוסי:**

- שלוש פעמים בכל יום** בת קול מנהמת כיונה ואומרת יאוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות.
- בשעה שישראל** נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות **ועונים 'יהא שמיה הגדול מבורך'**, הקב"ה מנענע ראשו ואומר יאשרי המלך שמקלסים אותו בביתו כך [נ-אשרי הקב"ה כל זמן ששיבחוהו בשבח זה ב'ביהמ"ק], מה [אין] לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם'.

מפני מה אין נכנסים לחורבה ומה הצורך בכל הטעמים

- מפני **החשד** נשאל יאמרו וזנה מוכנת לו [שם]. טעם זה **נצרך לחורבה חדשה** שאין חשש מפולת **ובשני** אנשים **פרוצים** שבשנים אין חשש מזיקים.
- מפני **המפולת**. טעם זה **נצרך בשני** אנשים **כשרים** שאין חשד ואין מזיקים.
- מפני **המזיקים**. טעם זה **נצרך:**
- לחורבה **חדשה** שאין חשש מפולת **ובשני** אנשים **כשרים** שאין חשד, **במקום שהמזיקים מצויים** תמיד, ולכן חוששים להם אפילו בשנים.
- לחורבה **חדשה בשדה** ובאדם **אחד**, שאין חשש מפולת ואין חשד לפי שאין אשה מצויה בשדה.

כמה משמרות יש בלילה וההוכחות ודחייתן

- לרבי, ארבע** משמרות כל אחת שלש שעות. **והוכיח** זאת **רבי יהושע בן לוי** מזה שדוד המלך אמר 'חצות לילה **אקום'** ואמר עוד 'קדמו עיני **אשמורות'**, ואם יש עוד שתי משמרות לאחר קימתו בחצי הלילה, בהכרח שהלילה מחולק לדי משמרות.

ומה שנאמר יזיבא גדעון וגו' ראש האשמורת התיכונה' ומשמעות יתיכונה' שיש אחת לפניה ואחת לאחריה, יש לפרש שהכוונה לאחת מהמשמרות התיכונות.

- לרבי נתן, רבי אליעזר ורב יצחק בר שמואל** בשם **רב**, **שלוש** משמרות כל אחת ארבע שעות. שנאמר יזיבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה **ראש האשמורת התיכונה'** ותיכונה' היינו כשיש לפניה ולאחריה. וכיון שלא נאמר י'האשמורת התיכונה שבתכינות', אין לומר שיש שתי תכינות.
- ומה שאמר** דוד על קימתו בחצות 'קדמו עיני **אשמורות'**, יש לפרש:
- קדמו עיני בחצות לילה שזה **שמונה שעות לפני שאר מלכים** שדרכם לקום בתחילת שעה שלישית שביום, ושמונה שעות זה שיעור של **שתי משמרות**.
- לרב אשי**, גם **משמור וחצי** נקראים 'משמרות'.

אלו דברים אין אימרים בפני המת

רבי יהושע בן לוי הורה שאין לומר בפני המת **דברים שאינם של מת**. ונחלקו בדעת **רבי אבא בר כהנא**, **באיזה דברים** נאמר דין זה:
לדעה א', **זוקא** בדברי **תורה** נשלפי שהכל חייבים לדבר בהם והמת דומם יש בזה משום ילועג לרש' (רש"י), אבל **בדברים אחרים** שאין גנאי למחריש, מותר.

לדעה ב/ **גם** בדברים אחרים אסור.

כיצד תירצו את סתירת הפסוקים לגבי קימת דוד בחצות

נאמר 'חצות לילה אקום להודות לך', הרי שדוד היה קם בחצות, ומאיךך נאמר 'קידמתי

התלמוד א

בנשף ואשועה', הרי שקם בתחילת הלילה [וכדלהלן]. ונחלקו **כיצד לתרץ**:

- לרבי אחא**, כך אמר דוד, יחצות לילה אקום' וגו', כלומר מעולם **לא עבר** עלי חצות לילה **בשניה** לפי שהיה קם קודם חצות.
- לרבי זירא**, **עד חצות** היה עוסק בתורה כשהוא **מתנמנם** כסוס נשאיו נרדם אלא מתנמנם תמיד', ו**מונחות** ואילך היה **מתגבר** כארי.
- לרב אשי**, **עד חצות** היה עוסק **בתורה, ומונחות** ואילך **בשירות** ותשבחות [וכמפורש בפסוק, יחצות לילה אקום להודות לך' וגו' (רש"י)].

אימתי הוא זמן 'נשף'

רבא ביאר שישנם **שני זמנים הנקראים כך**:

- הזמן **שנושף** נ-יוצאן **הלילה** ונכנס היום, ועל זה נאמר יזיכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם.
- הזמן **שנושף היום** ונכנס הלילה, ועל זה נאמר 'קידמתי' בנשף ואשועה'.

האם אפשר לירע זמן חצות

דוד אמר 'תעות לילה אקום', משמע שידע אימתי זמן חצות. **ומאיךך משה** רבינו **אמר** 'בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים' משמע שלא ידע זמנו נשהרי הקב"ה ודאי ידע ואמר 'בחצות', ורק משה שלא ידע זמנו בדיוק אמר 'בחצות'. ונאמרו בזה **כמה ביאורים**:

א. **לדוד היה סימן** מתי חצות, כמימרת **רבי שמעון חסידא** שכינור היה תלוי מעל מיטתו, ו**בחצות** הלילה **נשבה** בו רוח צפונית והכינור ניגן מאליו.

- דוד ומושה ידעו** מתי חצות, והצורך של דוד **לכינור**, היה כדי **להתעורר** משנתו, שנאמר יעורה כבודי **עורה הנבל וכינור** אעירה שחר' נאל תתכבדי בשניה כשאר מלכים שהשחר מעוררן, אלא אחיה אני מעורר את השחר (רש"י). ומה שמושה לא אמר 'בחצות':

א. **לרבי זירא**, מחושש **שאצטגניי פרעה יטעו** בחישוב הזמן של חצות וכשיגיע חצות לפי חשבונם יאמרו **שמושה בדאי**, לכן אמר בלשון כאילו אינו יודע, וכמו שאמרו למד לשונך לומר איני יודע, שמה תתבדה ותהא נאחו ונכשל בדבריך.

ב. **לרב אשי**, לפי שאמר את הדברים **בחצות** ליל **שלושה עשר**, וכך מתפרשים דבריו, אמר הקב"ה, למחר כחצות הלילה, דהיינו כמו חצות שאנו עומדים בו עתה, אני יוצא בתוך מצרים.

סדר המלחמה בימי דוד

בעלות השחר נכנסו חכמי ישראל לדוד ואמרו לו יעמך ישראל צריכים פרנסה', וכשהשיב להם שיתפרנסו זה מזה ואמרו לו יאין הקומץ משוביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתיו', אמר להם לצאת למלחמה. ואמר **רב יוסף** שסדר **יציאתם למלחמה** הוא **נרננו בפסוק** יאחרי אחיתופל בנינו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב':

א. יאחרי אחיתופל', מכאן שבתחילה היו **מתייעצים עם אחיתופל** לדעת את תכסיסי המלחמה. המקור שהוא היה היועץ, שנאמר יעצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם' וגו'.

ב. 'בנינו בן יהוידע' [נ-אב ב"ד], מכאן שאח"כ היו נוטלים **רשות מן הסנהדרין** כבדי שיתפללו עליהם.

ג. יואביתר' [נ-כהן], מכאן שאח"כ היו **שואלים באורים ותומים** האם יצליחו.

עוד יש להוכיח שקודם שאלו בסנהדרין ואח"כ באורים ותומים, מהפסוק יבניחו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי', בניהו ראשון וקודם **לכרתי ופלתי** דהיינו אורים ותומים שדבריהם כרותים [קצובים וגמורים] ומופלאים.

ד. יושר צבא למלך יואב', יואב **הוליכם** למלחמה.

דף ד

באיזה הנחנת חסידות שיבח דוד את עצמו

לוי ורבי יצחק נחלקו בביאור הפסוק ישמרה נפשי כי **חסיד אני'**:

לדעה א', בכך שכל מלכי מזרח ומערב **ישנים**